

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

Kritické posouzení etiky péče pro sociální práci

Vedoucí práce: prof. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Autor práce: Bc. Zdeněk Šnyps

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: prezenční

2022

Prohlášení: Prohlašuji, že jsem autorem této diplomové práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, dne

Poděkování:

Děkuji vedoucímu diplomové práce Prof. Tomášovi Machulovi za cenné rady, čas a velice vstřícné a odborné vedení při zpracovávání diplomové práce. Dále chci poděkovat svým přátelům a rodině za psychickou podporu a pomoc při samotném psaní.

Zdeněk Šnyps

Obsah

Úvod	5
1 Etika péče	7
1.1 Etika péče jako feministická morální teorie, nikoliv feminní morální teorie	12
1.2 Význam péče	13
1.3 Předpoklady pro péči a pečující vztahy	14
1.4 Odlišení etiky péče od etiky ctností a konfuciánské etiky	15
1.4.1 Etika ctností	16
1.4.2 Komparace etiky péče a etiky ctností	17
1.4.3 Konfuciánská etika	19
1.4.4 Komparace etiky péče s konfuciánskou etikou	21
1.5 Vztah péče a spravedlnosti	22
2 Rekonceptualizace společnosti	24
2.1 Trh v pečující společnosti	25
2.2 Občanská společnost a právo v kontextu péče	30
2.3 Pečující společnost a legislativa	33
2.3.1 Reformování existujících schémat legislativy	33
2.3.2 Rekonceptualizace pojmu práv	38
3 Kritické posouzení etiky péče	39
3.1 Výhrady vůči etice péče	39
3.2 Kritické posouzení etiky péče	42
4 Etika v sociální práci	55
4.1 Kritické posouzení etiky péče pro sociální práci	56
Závěr	61
Seznam použitých zdrojů	64
Abstrakt	67

Úvod

Sociální práce jako obor se často potýká s etickými problémy a dilematy, které musí řešit. Různé morální teorie proto mohou zásadním způsobem ovlivnit fungování sociálních pracovníků, neboť právě na základě těchto teorií mohou být činěna rozhodnutí, která mají řešit dané etické problémy. Etická dilemata a problémy v sociální práci nejsou čistě teoretické jejich důkladné zvážení je proto o to podstatnější, neboť má dopady na skutečné lidské životy. Tato dilemata a problémy nejsou věcí sporadickou, ale vcelku běžnou pro praxi sociální práce, o to více by měli sociální pracovníci být schopni identifikovat svou preferenci v etickém rozhodování na základě morální teorie, neboť uvědomění si jak pozitiv, tak i limitací dané teorie může mít zásadní dopad pro lidský život, a to skrze rozhodnutí sociálních pracovníků, jak se v dané situaci „morálně orientovat“. V tomto kontextu se často hovoří o etice péče jako o vhodné etice pro sociální práci.

Ve své práci se proto chci zaměřit na význam etiky péče a vhodnost dané etiky pro sociální práci. Nejdříve etiku péče podrobně popíšu, a to včetně potřebných sounáležitostí navázaných na tuto etiku. V tomto ohledu musím konkretizovat teorii, ze které pro práci budu vycházet. Etika péče má v současnosti tři hlavní od sebe se lišící teorie. Tyto teorie sice mají stejný základ dávání významu péče, ale už péči samotnou vnímají každá jinak a značně se liší i ve svých charakteristických znacích. Dané teorie etiky péče mají každá svou autorku, jež za nimi stojí. Jsou to, J. Toronto, V. Held, S. Rudick. V této práci se budu zabývat pouze koncepcí od V. Held, neboť je nejvíce rozšířená a dle mého předběžného studia je její teorie nejméně radikální v požadovaných změnách ve společnosti. Následně ve své práci uvedu kritiku často směřovanou vůči etice péče a pokusím se o kritické zhodnocení etiky péče, a to i s ohledem na tuto kritiku, tedy pouze, pokud budou dané kritické podněty skutečně validní a konstruktivní. Uvedené kritiky směřované vůči etice péče chci zakomponovat do práce, protože autorka V. Held svou etiku značně vychvaluje a kritika této etiky mi může pomoci při střídmějším náhledu na danou morální teorii při jejím kritickém hodnocení. To má v konceptu mé práce zásadní význam, neboť bude sloužit jako výchozí materiál pro kritické zhodnocení významu etiky péče v sociální práci s konkrétními důsledky.

Poslední kapitolou své diplomové práce, ve které budu kriticky hodnotit význam etiky péče pro sociální práci, chci zároveň naplnit jeden ze dvou cílů své diplomové práce, kterým je zhodnocení významu etiky péče pro sociální práci jako obor v nejširším hledisku.

Druhým cílem bude rozšířit mé znalosti o etice péče a s celou teorií se podrobněji seznámit. Tohoto cíle chci dosáhnout pomocí studia literatury, které je potřebné pro vytvoření práce, a následným promýšlením při obou kritických hodnoceních této etiky.

1 Etika péče

V této části práce nejdříve uvedeme základní informace a rysy týkající se etiky péče, v následujících podkapitolách se poté budeme dále hlouběji zabývat dalšími podstatnými znaky spojenými s etikou péče. Vzhledem k tomu, že se tato morální teorie/etika značně vyvinula od svých původních formulací vytvořených Carrol Gilligan, budeme pro naši práci vycházet ze současné koncepce.

Etika péče je feministická morální teorie, která se snaží etablovat mezi současné uznávané morální teorie ve společnosti, jakými je utilitarismus a deontologie. Ústředním termínem této etiky je slovo péče, které má v tomto kontextu význam hodnoty

a praxe. Péče je právě tím, co tuto etiku odlišuje od morálních teorií spravedlnosti, tedy od utilitarismu a deontologie. Péče je totiž realizována v konkrétním vztahu osob, které se znají tzv. „tváří v tvář“, a na základě tohoto vztahu péče jsou následně řešeny dilematické situace. Oproti tomu etiky spravedlnosti uvádějí obecná pravidla, jež přímo směřují osobu v dilematické situaci k řešení, a to s ohledem na dané pojetí spravedlnosti.

Etika samotná má pět základních charakteristických rysů a jeden, který není považován za součást této morální teorie, ale velice často v ní figuruje. Tímto rysem je vymezení se vůči dominanci etik spravedlnosti.¹ Prvním ze základních pěti rysů je „*vycházení vstříc potřebám konkrétních druhých, za něž neseme odpovědnost.*“² Lze ho přirovnat ke zlatému pravidlu z Bible a zároveň k teorii humanizace ze sociální psychologie. Základem je myšlenka, že všichni lidé v průběhu svého života někdy potřebují péči druhé osoby. Nejdříve na začátku svého života jako děti, a to z důvodu, aby vůbec mohli přežít, ale i prospívat ve společnosti. Následně mnozí jedinci potřebují péči při onemocnění, poranění a postižení. Většina osob vyžaduje péči druhého ve stáří, kdy dochází k fyziologickým změnám. Péči, která má vycházet vstříc potřebám

¹ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 23.

² TORONTO, C. J. *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge, 1993. ISBN 0-415-90641-5. S. 127.

druhých, však nelze zaměnit za pouhou zdravotnickou péči, má jít o komplexní péči o fyzické, psychické, sociální i duchovní jedince, o kterého je pečováno.³ Podobnost mezi tímto rysem a zlatým pravidlem spočívá v tom, že zlaté pravidlo lze vnímat jako hypotetický způsob, na jehož základě by lidé mohli jednat ve společnosti tak, aby společnost fungovala, umožňovala bezpečí a zaručovala určitou kvalitu života. Stejně lze vnímat i péči, která vychází vstřícně potřebám druhých. Příkladem této podobnosti je rodič, který pečuje o své dítě, dává mu lásku, vychází vstřícně jeho potřebám, a až dítě dospěje a rodič zestárne tak, že on sám bude potřebovat péči, dítě mu ji poskytne, protože ji dostávalo dříve od rodiče. Na příkladu je jasně vidět zlaté pravidlo, které zní: *jednej tak, jak chceš, aby ostatní jednali s tebou*, a zároveň význam tohoto rysu etiky péče. V této podobě by daný příklad mohl vyznít jako určitá degradace zlatého pravidla i daného rysu na pouhý princip reciprocity. U obou myšlenek je však důležitá láska nebo, jak by ji označila etika péče vztah, mezi pečujícím a pečovaným. Péče, jež dostává dítě od rodiče není motivovaná recipitou, a pokud ano, tak pouze minoritně. To, čím je motivovaná, je vztah mezi rodičem a dítětem, na jehož základě chce rodič pro dítě dobro, tedy dobrou péči. To stejné lze tvrdit i na základě zlatého pravidla.

Péči však nelze vnímat ani jako jednostranný princip pomáhání, tedy tak, že by jedna osoba do vztahu pouze něco dávala a druhá pouze něco přijímala, obě osoby do vzájemného vztahu něco dávají, a i něco přijímají, ačkoliv tento „poměr“ není vyvážený, protože pečující osoba dává do vztahu zpravidla více. Péče se v koncepci této etiky vždy poskytuje na základě vztahu a ten nikdy nemůže vycházet z jednostranné výměny.⁴ V tomto je možné vidět přítomnost humanizace v koncepci tohoto rysu. Humanizaci můžeme definovat jako *„psychologický proces, jehož cílem je utvoření lidské individuality jako svébytné (jedinečné), tj. autentické a autonomní součásti lidského společenství“*⁵. Přičemž je to proces jak individuální, tak i socializační.⁶ Vztah

³ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 23.

⁴ Srov. Tamtéž. S. 23.

⁵ ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 1998. ISBN 80-85931-46-8. S. 44.

⁶ Srov. Tamtéž. S. 44.

by nemohl vzniknout bez péče o druhou osobu, která jim oběma dává role, jež svým způsobem oba rozvíjejí jako osobnosti. Pokud někomu budeme poskytovat péči, jež vychází vstříc jeho potřebám, bude to vždy ve vztahu, který pro nás má zásadní význam a vytváří takovou sociální roli, která nás bude determinovat v našem životě, jako rodič a dítě, pracovník a vedoucí apod.

Druhým charakteristickým rysem je upřednostňování konkrétních řešení dilematických situací oproti abstraktním řešením stejných situací. To může působit dost zavádějícím vyzněním, jedná se však o jakési vymezení se vůči jiným morálním teoriím, především etikám spravedlnosti.⁷Dle etiky péče by se různá dilemata měla řešit

na základě vztahů péče a ne na základě obecných pravidel, jakými je kategorický imperativ či utilitaristické jednání *co nejvíce dobra pro co nejvíce lidí a co nejméně bolesti pro co nejvíce lidí*.⁸ Při aplikaci na konkrétní dilematickou situaci by to znamenalo, že řešení by se mělo odvíjet od toho, jak známe druhou osobu, a zároveň od vztahu, který s ní máme, přičemž bychom neměli zapomenout zohlednit i první, již zmíněné, a třetí, ještě nezmíněné pravidlo.⁹

Dalším rysem je pozitivní hodnocení většiny emocí v procesu stanovování takového jednání, jež je v daném vztahu považováno za správné/dobré. To je důležité, protože emoce jsou běžnou součástí lidské interakce s jinými lidmi a vztahů mezi nimi. Tedy jednání, které má být z pohledu etiky správné, musí do sebe zahrnovat emoce, neboť správné jednání nemůže být uměle vytvořeným konstruktem, ale musí vycházet z daného konkrétního vztahu, který již ze své přirozenosti právě dané emoce nese. Tento rys však nemá absolutní platnost, protože emoce, které mají být vnímány jako pozitivní, musí být kultivovány. To znamená, že hněv může být vnímán jako pozitivní emoce při nastavování morálně správného jednání a oproti tomu empatie tak být vnímána nemusí. Kultivovaná a správně formulovaná forma hněvu může působit jako

⁷ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 24-27.

⁸ MILL, J. *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1. S. 42.

⁹ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 26-27.

určitá motivace např. při zasáhnutí vůči bezpráví. Naopak přílišná empatie může vést jak, k ublížení pečující osobě, např. když přeroste do syndromu pomocníka, tak i ublížení osobě, o kterou je pečováno.¹⁰

Rekonceptualizace společnosti je dalším rysem etiky péče. Velice důležité by podle etiky péče bylo změnit společnost ve smyslu náhledu toho, co patří do soukromé sféry a co do sféry veřejné. Za příklad takového „nesprávného“ rozdělení je domácnost, která je považována za věc čistě soukromou.¹¹ Ta totiž podle etiky péče byla přetvořena působením *„převažující sociální, ekonomické a kulturní moci mužů do podoby, která znevýhodňovala ženy a děti, ponechala je napospas domácímu násilí bez jakéhokoliv vnějšího zastání, činila ženy často ekonomicky závislými na mužích a podrobovala je zcela nerovné dělbě práce v rodině“*.¹² Ve společnosti je mnohdy pokládáno za relevantní „pro morálku veřejný život a dochází tím k upozadění morálního významu soukromého života, do kterého spadalo hlavně přátelství, rodina a „domov““.¹³

Společnost by se vůbec dle této myšlenky měla velice změnit, a to téměř v samotné podstatě. Místo toho, aby v centru společnosti stál ekonomický zisk, mělo by dojít k zaměření na péči, která nebude fungovat pouze na mikrosociální úrovni, ale napříč celou společností. Priorita takovéto společnosti by nespočívala v maximalizování zisku, ale ve výchově dětí, vzdělávání členů společnosti a vytváření vztahů péče mezi lidmi navzájem a společností. Zastánci této teze se domnívají, že by tato konstrukce vedla k výraznému snížení kriminality a sociálně patologických jevů a naopak by směřovala k navýšení životní úrovně a spokojenosti členů společnosti.¹⁴ V rámci tohoto rysu jsme uvedli pouze obecné „širší principy“, ale celý rys je mnohem obsáhlejší, proto mu budeme dále věnovat samotnou kapitolu, kde se jím budeme zabývat podrobněji.

¹⁰ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 27-29.

¹¹ Srov. Tamtéž. S. 27-28.

¹² Tamtéž. S. 27.

¹³ Srov. Tamtéž. S. 27.

¹⁴ Srov. Tamtéž. S. 40.

Posledním základním rysem je pojetí jedince v rámci této etiky. Popis posledního základního rysu spojíme se dříve zmíněným nadstavbovým rysem kritiky vůči dominanci etik spravedlnosti, ačkoliv tento nadstavbový rys mohl být již v menší míře patrný i v předchozím textu této práce. Činíme tak, protože nemalá část pojetí jedince v etice péče je skrze vymezení se vůči pojetí jedince v etikách spravedlnosti, které jsou považované za současné převládající morální teorie. Osoby jsou podle etik spravedlnosti nezávislými a autonomními jedinci, jejichž vzájemná spolupráce je podmíněná dosahováním nebo utvářením společných cílů, které buď vedou k zvýšení kvality života každého zúčastněného, nebo ke stanovení racionálních pravidel, jež tuto kvalitu mohou garantovat.¹⁵ Etika péče naopak vidí člověka jako závislého na druhých osobách, neboť ve vztazích, jak bylo již napsáno, dochází k většinové realizaci lidského bytí. Etika péče tím ale kritizuje i pojetí jedince v etice spravedlnosti, protože pokud bychom nebyli „závislí“ na druhých osobách, jako bychom se obírali o část našeho vlastního já o naše sociální role, jež slouží i jako identifikátor vztahů, ve kterých jsme.¹⁶ Autonomií by se tedy nemělo myslet nezávislost na druhých lidech, ale „*schopnost přetvářet a kultivovat nové vztahy*“.¹⁷ Autonomie se na druhou stranu nesmí převést ani do extrému, kdy bychom jedince vnímali pouze jako jakýsi komponent v rozličných vztazích. Jsou vztahy, do nichž jsou lidé „vrženi“, ale tyto vztahy nejsou jediným determinačním faktorem autonomie, lidé vztahy vytvářejí, kultivují, mění a díky všem vztahům, které prožijí a prožívají, se odlišují, ale zároveň i přibližují k druhým, čímž vlastně vytvářejí vlastní autonomii. Užití koncepce osob podle současných převládajících morálních teorií nabízí morálku, která více odpovídá takové interakci mezi lidmi, jež nemají mezi sebou hlubší důvěru, aby si mohli vytvořit vzájemný vztah s hlubšími vazbami, jako v politické či ekonomické činnosti. To je však jako ideál dle etiky péče špatně, protože většina našeho života se odehrává právě ve vztazích s hlubšími vazbami.¹⁸

¹⁵ Srov. BARRY, B. *The Liberal Theory of Justice*. New York: Oxford University Press, 1994. ISBN 978-01-987-5032-1 S. 166.

¹⁶ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 29-30.

¹⁷ Tamtéž. S. 30

¹⁸ Srov. Tamtéž. S. 30.

Osoby v etice péče jsou tedy vnímané jako vztahově na sebe navázané. Najednou se nacházejí v mnoha různých vztazích, např. partnerských, přátelských, rodinných atd., a to platí pro všechny osoby na světě, neboť není osoba, která by žila a fungovala pouze sama o osobě bez vztahu s druhými. Tímto etika péče ukazuje svou rozsáhlost, neboť se dotýká života každého jedince. V těchto vztazích a kvůli nim prožíváme strasti i radosti, jež nám dávají morální identitu¹⁹, „...protože se lidé stávají věrnými a oddanými svým blízkým a dalším osobám, o něž se starají, a tato věrnost se stává ústředním morálním zájmem „.²⁰

1.1 Etika péče jako feministická morální teorie, nikoliv feminní morální teorie

Etika péče je feministickou morální teorií, to je patrné na mnohých motivech, jež se v ní objevují, např. mateřství, rodičovství, výchova dětí, vzdělávání, péče o domácnost apod. Tyto motivy ovšem mohou vyvolat mylný dojem, že se jedná o výhradně feminní morální teorii, neboť většina z nich je chybně pojena s úkolem žen ve společnosti. Pokud je nějaká morální teorie feminní, znamená to, že je výhradně určena ženám, to ale není případ etiky péče. Už sama Carol Gilligan, jež položila základy pro etiku péče, uvádí, že i někteří chlapci, byť v mnohem menší četnosti, projevují stejný způsob morálního myšlení jako dívky. Feministické morální teorie na rozdíl od těch feminních jsou určeny jak mužům, tak i ženám a jde v nich o určitou snahu o rovnost mezi pohlavími.²¹ Komplexnější definici feministických etik uvedla Alison Jaggar, která říká: „Feministická etika je taková, která odhaluje mužskou dominanci a jiné předsudky v morálních teoriích, chápe individuální jednání v kontextu společenských praktik, poskytuje rady pro soukromé, veřejné a mezinárodní problémy a zpracovává zkušenosti žen uctivě, nikoliv kriticky.“²²

¹⁹ Srov. MEYERS, D. T. *Narative and Moral Life*. New York: Oxford University Press. 2004. ISBN 978-80-80-1445-613. S. 292.

²⁰ Tamtéž. S. 292.

²¹ Srov. SANDER-STAUDT, M. *Etika péče*. [online]. Arizona USA: Arizona State University. [cit. 27. listopadu. 2021]. 4. kapitola. Dostupné na WWW: <https://iep.utm.edu/care-eth/?fbclid=IwAR0h_OpXFEXNTctxCpWJcfEValmcy5tTgTOJX4F8K4PjIHJ96YQyVK_936Q#H4>.

²² JAGGAR, A. *Feminist Ethics: Problems, Projects, Prospects*. "Feminist Ethics. Lawrence, Kansas: University of Kansas, 1991. S. 78. in SANDER-STAUDT, M. *Etika péče*. [online]. Arizona USA: Arizona State

1.2 Význam péče

Význam péče v této etice je zásadní, navzdory tomu však neexistuje jednotná definice péče, která by jasně vymezila tento pojem. Různí autoři, již se pokusili definovat péči pro tuto etiku se rozcházel, a to hlavně v oblastech šíře tohoto pojmu, tedy toho, co má zahrnovat a co již nemá a také zda má být postojem a dispozicí. Většina zastánců této morální teorie se však shoduje na modelu péče jako hodnoty a praxe.

Péče jako praxe není pouze jakousi svébytnou pomocí jedné osoby druhé osobě. Pokud jedinec bude vykonávat aktivitu, kterou bude pomáhat druhé osobě, nečiní tak z tohoto výkonu ještě praxi péče, tou se stane teprve tehdy, bude-li daný výkon mít svůj účel a efektivitu. Obě složky praxe péče i se samotným výkonem je potřebovat vnímat v kontextu konkrétního vztahu, jak už bylo uvedeno v rysech samotné etiky péče. Účelem se potom stává nějaký cíl, jehož chceme dosáhnout a má význam pro osoby v tomto vztahu. Efektivitou je v podstatě první rys etiky péče, tedy vycházení vstříc potřebám druhých, ale musí být v kultivované podobě. Efektivitou není myšlena nějaká forma kvantitativní pomoci až jakéhosi utilitaristického hlediska, tedy poskytnutí péče co největšímu počtu lidí. Příkladem toho, co praxe péče je může být matka pečující o své dítě při psaní domácího úkolu, účelem je pomoci dítěti, aby se naučilo správně danou látku, protože matku miluje své dítě a dítě se potřebuje danou látku naučit, efektivitou je pro matku příprava dítěte na budoucí samostatný život a pro dítě to může být příprava na test. Naopak příkladem toho, co není praxe péče, může být tatáž situace, kde matka nepomáhá dítěti s domácím úkolem, ale rovnou jej za dítě napíše. Dítě se tedy nepřipraví na budoucí test a matka dítě v určitém hyperbolickém hledisku nepřipraví na samostatnou budoucnost, čímž nebude dosaženo efektivity vycházející z daného vztahu.²³

University. [cit. 27. listopadu. 2021]. 4. kapitola. Dostupné na WWW: <https://iep.utm.edu/care-eth/?fbclid=IwAR0h_OpXFEXNTctxCpWJcfEVALmcv5tTgTOJX4F8K4PjIHJ96YQyVK_936Q#H4>.

²³ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 71-72.

Péči jako hodnotou je míněno to, že by pro nás měla mít význam, měli bychom se o ni starat a kultivovat ji. Nejlépe lze vysvětlit význam hodnoty péče spolu s praxí péče. Pokud jedinec bude vykonávat praxi péče bez motivu, nikdy nebude schopen poskytnout tak dobrou praxi péče jako jedinec s motivem. Tento motiv ovšem musí vycházet z toho, že péči vnímáme jako hodnotu, chceme ji rozvíjet, protože tím bude rozšiřovat daný vztah, nechceme, aby byla snižována, přejeme si „pečovat“ o péči kvůli všemu, co přináší.²⁴ Obě složky péče tedy mají velmi důležitý význam, když jsou pospolu. Daný fakt odpovídá tomu, na čem je etika péče založena, tedy na závislosti na druhých/vztazích, protože stejně tomu je i s péčí jako s hodnotou a zároveň praxí.

1.3 Předpoklady pro péči a pečující vztahy

Jak již bylo uvedeno, péče musí být určitou praxí a hodnotou, avšak pouze tyto dvě složky péče samy o sobě nestačí. Aby mohla být péče vykonávána tam, kde je jí zapotřebí, musí být nejprve identifikována. Vycházet vstříc potřebám druhých zní sice jako jasná formulace, ale byla by nedosažitelná, pokud bychom nebyli schopni tyto potřeby identifikovat. Právě k takové identifikaci slouží jako předpoklady pro péči citlivost a vědění. Péče, která má vycházet z koncepce této etiky, musí obsahovat i dobrý vztah, za takový je považován vztah, ve kterém si jedinci důvěřují. Předpoklady pro péči jsou tedy citlivost spolu s potřebnými vědomostmi a důvěrou.²⁵

Neznamená to, že by se pečující osobou nemohla stát osoba, která těmito předpoklady, v tomto případě hlavně citlivostí a potřebnými vědomostmi, nedisponuje. Ačkoliv jsou tyto předpoklady neopomenutelné pro skutečnou péči, mohou být vybudované ve všech zdravých lidských bytostech. Tím etika péče opět dokazuje svou všestrannost, neboť umožňuje svou aplikaci komukoliv, ne pouze ženám, či dokonce pouze matkám. I tyto předpoklady stejně jako emoce musejí projít kultivací, neboť

²⁴ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 75.

²⁵ Srov. Tamtéž. S. 100.

nekultivovaná citlivost či nereflektovaná nebo kriticky posouzená potřebná informace může přinést více škody než užitku.²⁶

Dalším důležitým předpokladem pro dobrou péči je důvěra. Ta slouží nejen jako předpoklad, ale i jako indikátor dobrého vztahu, neboť pečující vztah důvěru vyžaduje. Je to velice charakteristická hodnota pro etiku péče, neboť ji nelze vytvořit jako individuální ctnost bez druhé osoby a vztahu, pro nějž je tak důležitá. I sama společnost potřebuje dle této etiky dojít k prohloubení důvěry mezi jedinci žijícími v dané společnosti. Místo toho, aby se ve společnosti aplikovalo pravidlo „Pokud jedinci nemají důvod k důvěře, neměli by si důvěřovat“ na aplikaci pravidla „Pokud lidé nemají důvod k nedůvěře měli by si důvěřovat“. Bez důvěry nelze považovat společnost za bezpečnou, ale pokud ta žije dle zmíněného prvního pravidla, sama sobě tím ubírá šanci na rychlejší a větší prosperitu tím, že nedůvěřuje. Pokud by tomu tak nebylo, společnost by se dle této etiky stala bezpečnější, neboť by vztahy mezi členy byly více provázány.²⁷

1.4 Odlišení etiky péče od etiky ctností a konfuciánské etiky

Etika péče někdy bývá přirovnávána ke dvěma jiným morálním teoriím, a to etice ctností a konfuciánské etice. Někteří autoři jako Michael Slote nebo Chenynang Li se snaží integrovat etiku péče do oněch dvou etik. Etika péče s etikou ctností totiž sdílí zaměření na zkoumání praxe a morálních hodnot, obě se distancují od neměnných pravidel a do určité míry obě uznávají pozitivní význam emocí.²⁸ Naopak s konfuciánskou etikou sdílí společný náhled na vztahy či sociální role a do určité míry obě uznávají významnost péče. Z podobností, které etika s těmito morálními teoriemi má, plyne logická návaznost snahy o integraci etiky péče do jedné z těchto dvou etik.

²⁶ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 99.

²⁷ Srov. BAIER, A. C. *Moral Prejudices. Essay on Ethics*. Cambridge: Harvard University Press, 1995. ISBN 9780674587168. S. 180-190.

²⁸ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia., 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 40-41.

V této části práce proto uvedeme rozdíly mezi etikou péče a oběma morálními teoriemi, abychom ukázali, zda je či není etika péče pouhou alternativou těchto dvou etik. Abychom toho dosáhli, stručně popíšeme základní myšlenky etiky ctností a konfuciánské etiky, které následně poslouží k vymezení a k určité komparaci s etikou péče. Samotná komparace bude uváděna jednotlivě, nejdříve s etikou ctností a poté s konfuciánskou etikou. Činíme tak z důvodu zachování logické posloupnosti a snahy o minimalizaci umělého vytváření nadbytečného textu, protože konfuciánská etika sama bývá přirovnávána či interpretována jako etika ctností. Pokud bychom komparovali všechny etiky současně, museli bychom nejdříve stanovit hranice mezi těmito dvěma etikami, abychom se pak mohli věnovat meritů této části práce.

1.4.1 Etika ctností

Sama etika ctností má mnoho představitelů/autorů, kteří ji podávají svým způsobem, jenž se liší od jiných interpretací téže etiky. Proto při tomto popisu budeme vycházet přímo z konceptu od Aristotela. Dle něj je základem lidského života úsilí o blažený život. Blaženost je chápána jako něco, co je samo o sobě trvalé, postačující a nepotřebuje žádnou další přidanou hodnotu, protože je maximální blažeností ona sama. Blaženost by v tomto pohledu mohla být nahrazena slovem dobro, neboť je její reprezentací. Tato blaženost však může být považována za skutečnou blaženost teprve na základě vyplnění daných kritérií, která nám ukážou, že věc je maximální blažeností sama o sobě. Předchozí věta vyznívá abstraktně, proto se danou myšlenku pokusíme ukázat na příkladu: pokud je člověku zima, nejvíce blaženosti mu přinese takový šat, který jej zahřeje, a ne ten, ve kterém bude jedinec nejlépe vypadat. Oba kusy šatu, jak módní kus, tak i kus přinášející člověku teplo mohou být zdrojem blaha, ale půjde o kritérium, na jehož základě se bude rozhodovat. Význam lidského výtvaru nebo člověka samotného, např. sociální role, se bude odvíjet od kritéria a od toho, co

se od daného čeká. Dle Aristotela je blaženost člověka činností jeho duše ve smyslu dokonalé ctnosti. Pochopení ctnosti je tedy úzce navázáno na pochopení blaženosti.²⁹

Ctnost samotná není něco, co vzniklo samovolně v nás, naopak vznik ctnosti je podmíněný učením a zvykáním si na aplikaci toho, co bylo dříve naučeno. Při hodnocení ctnosti, kromě dříve zmíněného, jsou důležité i emoce/rozpoložení člověka, který má jednat ctnostně. Danou myšlenku se opět pokusíme vysvětlit na příkladu: ctnostné jednání je pomoci druhému s břemenem, protože mu chceme ulevit a nechceme, „aby se s tím dřel“, protože nám pomoc druhému přináší radost. Ctnostné jednání není takové, kdy pomáháme druhému ve stejné situaci, však jen proto, abychom získali uznání sledujících či pro samotnou demonstraci své síly, ve smyslu určitého nadřazení se nad druhého. Pokud je to vůbec možné, ctnostné jednání by mělo být taktéž takové, které není v žádném extrému. Neexistuje však žádné obecné pravidlo, které by říkalo, co je mezi těmito extrémy, to bude totiž velice závislé na dané situaci a dispozicích jedince. Jednání, jež má být dobré, musí být podrobeno praktickému rozumu, který má právě sloužit k určení správné míry interakce v situaci. K tomu je však potřeba vnímat kontext věci v širších souvislostech, mít dostatek informací a zkušeností.³⁰

1.4.2 Komparace etiky péče a etiky ctností

Jak již bylo ukázáno, etika péče a etika ctností skutečně mají mezi sebou určité podobnosti, tyto podobnosti však nejsou dostatečně markantní, aby se dalo tvrdit, že jedna etika je pouze obdobou druhé etiky či její alternativou. Zřejmě nejzásadnějším rozdílem mezi etikami je jejich náhled na to, odkud začíná řešení dilematu. Etika ctností může, ačkoliv nutně nemusí, začínat u jedince, kdy ten v sobě „vybudoje“ ctnost, která mu umožní vyřešit dilematickou situaci, jako například ctnost uměřenosti v jídle. To z pohledu etiky péče není možné. Dilema je totiž řešeno na základě vztahu, který nemůže být konstruován pouze jednou osobou a takové řešení by nebylo považováno

²⁹ Srov. KUNA, M. *Úvod do etiky ctností*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberoku, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-8084-605-3. S. 32-36.

³⁰ Srov. Tamtéž. S. 42-43.

za přijatelné, protože by nevycházelo ze vztahu péče. Dalším rozdílem, který by ve skutečnosti ani rozdílem být nemusel, je vnímání důležitosti snahy o rekonceptualizaci společnosti. Toto téma se totiž v etice ctností, příliš nevyskytuje a pokud ano nenabývá podob, které žádá etika péče. Pro ni se ovšem jedná o velmi charakteristický rys, který v současnosti etika ctností nereflektuje natolik, aby bylo možné jednu etiku zařadit pod druhou.

Srovnání těchto etik podle Michela Slota v jeho díle *Morals from Motives* je hlavně na základě motivu, kdy je považována péče za motiv, který dává vzniknout právě daným ctnostem.³¹ Ovšem péče je v etice péče něčím víc než motivem, je praxí, která má svůj význam až ve vztahové rovině. Předchozí větu je potřeba rozvést, abychom od sebe lépe oddělili etiku péče a etiku ctností, z tohoto pohledu je zásadní položení otázky, co je měřítkem skutečné ctnosti a co péče. Za skutečnou ctnost může být považováno to, co je ve společnosti obecně přijímáno, u etiky péče toto nelze tak lehce tvrdit. Ta totiž bude považovat za skutečnou péči to, co bude reflektovat potřeby daného vztahu. Péči rovněž nelze považovat za motiv, jež dává vzniknout ctnostem a dle etiky péče ani za samotnou ctnost, ale spíše za činnost, jež v sobě nese mnohé ctnosti, ale i takové jednání, které není ctnostné např. rozhněvanost, pokud to daný vztah bude vyžadovat. Nejmarkantnější rozdíl tedy spočívá v tom, jak moc etika péče lpí a vychází z konkrétního vztahu a toho, že etika ctností na tomto konkrétním vztahu tolik „nelpí“. Pravdou je, že existují různé dilematické situace, kdy se podle etiky péče i etiky ctností zachováme stejně. Rozdíl ovšem bude spočívat v tom, že dle etiky péče se budeme spíše zaměřovat na konkrétní potřeby konkrétního vztahu a dle etiky ctností spíše na nalézání středu mezi dvěma extrémy.

„Péče je naplňováním potřeb jedné osoby druhou osobou. Pro celou tuto činnost je klíčová interakce tváří v tvář mezi poskytovatelem a příjemcem péče, přičemž péče musí být takové povahy, že ji tato osoba nemůže naplnit sama.“³²

³¹ Srov. SLOTE, M. *Morals from Motives*. New York: Oxford University Press. 2001. ISBN 0-19-513837-6. 1.-4. kapitola.

³² BUBECK, D. *Care, Gender and Justice*. Oxford: Clarendon Press, 2004. ISBN 978-0198279907. S. 129.

1.4.3 Konfuciánská etika

Konfuciánství je východní filozofické náboženství, které bylo založeno v období 6.-5. století před naším letopočtem filozofem Konfuciem. Tato etika se značně reformuje a interpretuje, a to již od doby svého vzniku až do současnosti. Rozdílné interpretace jsou možné zejména díky několika termínům, které jsou pro ni ústřední, jejich význam se však může různě vykládat. Těmito termíny jsou *ren* někdy označovaný jako *zen* či *žen*, *li*, *dao* a *junzi*. Význam slova *ren* je nejvyšší morální ctnost, tou může být jakákoliv ctnost závislá na základě řešeného dilematu/situace, nebo jedna univerzální nejvyšší ctnost, která bude převyšovat všechny ostatní. V současnosti za tuto jednu nejvyšší morální ctnost bývá uváděna péče nebo benevolence. Význam slova *li* byl původně rituál v širokém slova smyslu, který vedl ke kultivaci *ren*. V současnosti bychom *li* mohli interpretovat spíše jako přijímaný a žádoucí sociální zvyk. *Dao* je blaženost, která ukazuje způsob, jakým by lidé měli žít. Posledním termínem je *junzi*, to v současnosti nejlépe vystihuje slovní spojení „vzorný člověk“. Všechny tyto termíny se v rámci konfuciánské etiky doplňují a navazují na sebe. Naším cílem je žít podle *dao*, abychom toho mohli dosáhnout, musíme být *junzi*, tím může být pouze osoba, která má *ren*, předpoklady k *ren* mají všechny lidské bytosti, ale každý z nás na jiné úrovni, aby mohlo dojít ke změně z *předpokladu ren* na samotný *ren*, musí proběhnout *li*. Větší konkrétnost této etice dává fakt, že se stahuje k sociálním rolím jako otec-syn, matka-dcera, zaměstnavatel-zaměstnanec atd. a v těchto rolích má celé dosahování *dao* probíhat.³³ Člověk se tedy má stát vzorným/ctnostným člověkem skrze usilování o morální ctnost, kterou může být např. péče, a to skrze vztahy určující jeho sociální role. Pokud tedy dosáhne této ctnosti ve všech vztazích, stane se vzorným/ctnostným člověkem.

Dalším dosti výrazným rysem je měnění společnosti a význam *ren* a *li* v tomto procesu. Společnost by se podle této etiky sice měla měnit, ale jindy naopak zachovávat dle starých tradic. To působí dost rozporuplným dojmem. Vcelku

³³Srov. WONG, D. *Čínská etika*. [online]. Connecticut: Stamford. [cit. 20. listopadu. 2021]. 2. kapitola, podkapitoly 2.1-2.2. První vydání dokumentu 10. 1. 2008. Poslední aktualizované vydání 14. 9. 2018. Dostupné na WWW: <<https://plato.stanford.edu/entries/ethics-chinese/?fbclid=IwAR1pQOpzjqvOrdCSxzmmGbb9q9XVVP21I8LxsumjMzeLXATPExzPLLZA0U#CenLiRit>>.

srozumitelné vysvětlení nabízí autor Kwong-loi Shun, který zastává názor, že společnost/komunita se mohou měnit, ale v každém sociálním celku existují určité tradice/obyčeje/zvyky, které definují danou společnost a umožňují fungování v ní, na stranu druhou každá společnost se vyvíjí a může své zvyky postupně či náhle měnit. Dokud tedy *li* v dané společnosti ukazuje její význačnou charakteristiku, mělo by se takové *li* zachovat, pokud již ne, mělo by se změnit.³⁴ „V tomto smyslu *li* představuje *ren* uvnitř nebo pro danou komunitu.“³⁵ Nevýšší morální ctností by potom bylo pečování o danou společnost. Existuje i mnoho dalších náhledů na význam *ren* a *li* při změně společnosti, tento náhled však považujeme za dostačující pro potřeby této práce.

Dalším charakteristickým rysem této etiky je preferování vztahových hodnot před hodnotami individuálními, či autonomními. Autonomie apriorně není něco, co by konfuciánská etika zamítala, pouze tvrdí, že autonomie se nesmí změnit na volbu života, která je možná pouze tehdy, pokud funguje na úkor společnosti. To, čím autonomie nemá být, je charakterizováno ve třech základních bodech:³⁶

- „Autonomií nemá být upřednostňování individuálních zájmů před skupinovými, pokud jsou v rozporu“³⁷.
- Vybrání si takového způsobu života, jež je na úkor společnosti nebo je za hranicemi přijatelnosti společnosti.³⁸
- Autonomie nemá přerůst do postoje života, kdy jedinec jedná, tak jak si myslí, že je to dobré, ačkoliv ostatní to tak nevnímají.³⁹

Autonomie v této etice funguje a existuje, ale musí být současně vztažena i vůči společnosti.⁴⁰ Soulad či rozkol mezi individualitou jedince a společností lze

³⁴ Srov. WONG, D. *Čínská etika*. [online]. Connecticut: Stamford. [cit. 20. listopadu. 2021]. 2. kapitola, Podkapitola 2.2. První vydání dokumentu 10. 1. 2008. Poslední aktualizované vydání 14. 9. 2018. Dostupné na WWW: <<https://plato.stanford.edu/entries/ethics-chinese/?fbclid=IwAR1pQOpzjqvOrdCSxzmmGbb9q9XVVP21l8LxzsumjMzeLXATPExzPLLZA0U#CenLiRit>>.

³⁵ Tamtéž. 2. kapitola, podkapitola 2.2, 7. odstavec.

³⁶ Srov. Tamtéž. 2. kapitola, podkapitola 2.3, 1. odstavec.

³⁷ Tamtéž. 2. kapitola, podkapitola 2.3, 1. odstavec.

³⁸ Srov. Tamtéž. 2. kapitola, podkapitola 2.3, 1. odstavec.

³⁹ Srov. Tamtéž. 2. kapitola, podkapitola 2.3, 1. odstavec.

charakterizovat takto: „*Jednotlivec závisí na skupině a musí učinit zájmy skupiny součástí svých vlastních zájmů, ale na druhé straně rovnice skupina závisí na jednotlivci a musí zájmy tohoto jednotlivce učinit součástí zájmů skupiny.*“⁴¹

Posledním význačným rysem je význam vztahu nejbližší rodiny, jež lze považovat jakousi zvláštní formou *li*, vedoucí ke kultivaci *ren*. Nejedná se o *li* v doslovném slova smyslu, za to byly považovány spíše určité sociální zvyky jako rituální pohřby apod. Ovšem pokud bychom si dosadili za *ren* péči, ukazoval by tento rys význam nejen péče o širší společnost, ale i potřebu péče o vlastní rodinu.⁴²

1.4.4 Komparace etiky péče s konfuciánskou etikou

Konfuciánská etika má s etikou péče mnoho společného, pokud dochází ke snaze o jejich odlišení, většinou se zakládá na tom, že konfuciánská etika byla patriarchální, tento rys však není nadále jejím ustavujícím rysem. Další způsob je, že se tyto dvě etiky od sebe oddělují na základě srovnání, ve smyslu přirovnání, konfuciánské etiky k etikou ctností a následně se komparuje etika péče s konfuciánskou etikou, jež však nese rysy etiky ctností. Takto například činí Virginia Held ve svém díle *Etika péče. Osobní politická a globální*.⁴³

Ani jednu z těchto snah o odlišení nepovažujeme za natolik zásadní, aby nebylo možné dané morální teorie do sebe sloučit, i přesto bychom je však neintegrovali, minimálně ne bez hlubšího rozvedení důvodů. Je sice pravdou, že popis konfuciánské etiky, který zde byl použit, v zásadě odpovídá charakteristickým rysům etiky péče a ty, které tam nejsou, by se stále daly zakomponovat, aniž by tím byl narušen původní význam konfuciánské etiky, ale problém vidíme v rozsahu možnosti interpretace dané etiky. Konfuciánská etika je široce interpretovatelná do té míry, že při současném znění

⁴⁰ Srov. WONG, D. *Čínská etika*. [online]. Connecticut: Stamford. [cit. 20. listopadu. 2021]. 2. kapitola, Podkapitola 2.3. První vydání dokumentu 10. 1. 2008. Poslední aktualizované vydání 14. 9. 2018. Dostupné na WWW: <<https://plato.stanford.edu/entries/ethics-chinese/?fbclid=IwAR1pQOpzjqvOrdCSxzmmGbb9q9XVVP21l8LxzsumjMzeLXATPEzPLLZA0U#CenLiRit>>.

⁴¹ Tamtéž. 2. kapitola, podkapitola. 2.3, 4. odstavec 1.

⁴² Srov. Tamtéž. 2. kapitola, podkapitola 2.4.

⁴³ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 43

může odpovídat jak etice ctností, tak etice péče. Dokonce ani samotné *ren* nelze identifikovat pouze jako péči či pouze jako jedinou takovou ctnost. Vhodnou rezolucí pro tuto situaci je napsat, že určité výklady, jako například ten, jež jsme využili, skutečně z většinové části odpovídají požadavkům etiky péče, ale jsou zde i takové, které se staví až do opoziční roviny proti etice péče. Tato šíře interpretace je natolik velká, že pokud by došlo k integraci etiky péče pod konfuciánskou etiku, hrozila by ztráta jejího významu pod vlivem rozdílnosti interpretací. V tomto kontextu je důležité zdůraznit, že konfuciánství není čistě jenom etika, ale i náboženství. My sice v rámci této části práce uvažujeme o konfuciánství pouze jako o etice, ale to neznamená, že jej někdo nemůže vnímat více jako náboženství vycházející čistě ze spisů Konfucia, které jsou silně patriarchální a jako takové s etikou péče neslučitelné. Mnozí etici vnímají konfuciánství jako princip, u něž není tento jev ustanovující, ale ambivalence ve vnímání významu patriarchálnosti v konfuciánství sama o sobě představuje natolik velký problém, že nelze začlenit etiku péče pod konfuciánství.

1.5 Vztah péče a spravedlnosti

Vztah péče a spravedlnosti by se mohl zdát zřejmý, ovšem není tomu tak. Bylo již uvedeno, že se etika péče vymezuje proti etice spravedlnosti, na druhou stranu stejně ji svým způsobem i akceptuje, např. pro politické a ekonomické záležitosti. Pokud bychom se vzdálili od jakýchkoliv etik, mohli bychom tvrdit, že péče a spravedlnost nejsou nijak protichůdné hodnoty. Původně myšlenka etiky spravedlnosti a péče nebyla míněna jako určité protipóly, ale jako vzájemné alternativy. O celém tomto konceptu je kniha *Jiným hlasem* od Carol Gilligan, která tvrdila, že tehdy ještě neexistující etika péče, (myslela samotnou péči), je indikátorem stejně vysokého morálního stupně vývoje jako např. Kantova deontologie. Dle Kohlbergovy kategorizace morálního vývoje by totiž osoba využívající etiku péče patřila zhruba

do třetího stupně morálního vývoje a osoba, jež by využívala etiku ctností by opatřila do čtvrtého až šestého stupně morálního vývoje.⁴⁴

V současnosti tento koncept alternativ pro etiku péče nepřichází v úvahu, nicméně velká část autorů a představitelů etiky péče zastává názor, že pro dobrou společnost je potřeba jak spravedlnosti, tak i péče.⁴⁵ Nekonzistentní jsou názory v tom, do jaké míry by měla být péče dominantní proti spravedlnosti. Současná koncepce společnosti je, jak již bylo několikrát avizováno, z pohledu etiky péče nevyhovující, a to zejména kvůli tomu, že je postavena na koncepci etik spravedlnosti, z čehož zároveň plyne kritika vůči tomuto dominantnímu postavení, kromě jiného.

⁴⁴ Srov. GILLIGAN, C. *Jiným hlasem: O rozdílnosti psychologií žen a mužů*. Praha: Portál, 2001. ISBN. 80-7178-402-8. Kapitoly 2-5.

⁴⁵ Srov. TORONTO, C. J. *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge, 1993. ISBN 0-415-90641-5. S. 166.

2 Rekonceptualizace společnosti

Již byly uvedeny dva nejobecnější principy, o něž se chce etika péče zasadit, změna náhledu na veřejné a soukromé a rekonceptualizace společnosti takovým způsobem, aby v jejím centru nestál ekonomický zisk. Kromě již zmíněných důvodů, proč měnit náhled na veřejné a soukromé zde existují i další. Jeden, jež je velice zásadní, souvisí i s pojetím vztahu mezi etikou spravedlnosti a etikou péče. Ideální společnost by měla nést prvky jak etiky péče, tak etiky spravedlnosti, rozlišení, co by mělo spadat do jaké sféry a pod jakou etiku, však již není tak jednoznačné, a to ani pro samotné představitele etiky péče. Autorka Virginia Held uvádí: „*Otázka, jak integrovat hodnoty spravedlnosti a péče, zůstává jednou z klíčových otázek feministické morální teorie.*“⁴⁶ Aniž bychom museli nad touto tezí hluboce přemýšlet, víme, že v sobě nese kus pravdy. Příkladem může být domácí násilí, jež je častým motivem v etice péče. Při jednání s obětí je rozhodně potřeba vřelost, vstřícnost, podpora a mnohé další aspekty, jež jsou přímo spojené s péčí. Na druhou stranu trest, jež má postihnout pachatele, musí podléhat spravedlnosti. Samozřejmě, lze namítnout, že i trest by v sobě měl nést cosi z etiky péče, aby pachatele vedl lépe k resocializaci, stejně tak lze říci, že do určité míry je potřeba i etika spravedlnosti při jednání s obětí, abychom se vyhnuli falešnému obvinění neprávem obviněného, ale rámcově lze tvrdit, že takto nastavené pravidlo by mohlo fungovat a být dostatečně efektivní.

Mnohem razantnější změnou by mělo být přesunutí financí ze „středu zájmu společnosti“ na vedlejší pozici. Základní teze, ze které zastánci etiky péče vycházejí, je ta, že pokud vedeme členy společnosti k tomu, aby společnosti generovaly co největší zisk ve formě financí, brzdí tím reálný vývoj společnosti. Kdyby společnost vnímala jako hodnotu výchovu dětí, dostávalo by se jim lepší edukace, bezpečí a jako dospělí by mohli být prospěšnější společnosti, neboť by jejich cílem nebylo maximalizovat finanční zisk, ale předat dalším generacím po nich co „nejlepší“ svět.⁴⁷

⁴⁶ HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 120.

⁴⁷ Srov. Tamtéž. S. 40.

Aby tato práce nabídla i konkrétnější podoby změn společnosti, o které usiluje etika péče, zaměříme následující podkapitoly na konkrétnější celky a bližší konkretizaci více pečující společnosti.

2.1 Trh v pečující společnosti

Trh je do značné míry velkým problémem pro péči, protože ačkoliv zde existuje tzv. neviditelná ruka trhu, která by měla zajišťovat dodání všeho, co bude trh potřebovat, dle etiky péče tak sice může činit, ale ne takovým způsobem, jenž by byl dostačující. Kritika je tímto mířena zejména na výkon pečujících profesí, jež jsou zásadním způsobem podhodnoceny. Západní trh a společnost došly sice pozitivních změn v tom, že již umožňují ženám vstup a integraci do trhu práce a ženy tak již nejsou tolik odkázány na finanční prostředky mužských členů jejich rodiny, ale stále situace není považována ani zdaleka za optimální. Nejen, že ženy berou za výkon stejné práce jako muži mnohdy menší finanční prostředky, ale zároveň většinou vykonávají špatně placenou pečující práci, jež je většinou obdobou práce ženy v domácnosti. Jsou tím myšleny práce jako služebné, vyučující dětí a pečující o nemocné. Tyto práce, pokud mají být vykonávány důsledně, si vyžadují vztah a lásku. Problém je však v tom, že si sice většina společnosti uvědomuje důležitost pečujících profesí, nedochází však k finančnímu ohodnocení péče o vztah, jež si výkon těchto profesí žádá. Dávají jistotu nám, že pokud budeme nemocní, dostane se nám nejen potřebné léčby, ale i péče, jež nám umožní zdárný průběh léčebného režimu. Pokud se staneme osobami trvale či dlouhodobě závislými na péči jiné osoby, máme jistotu, že nám bude tato péče poskytnuta, a to i v případech, kdy toho rodina nebude schopna. Dané profese do značné míry formují i společnost, neboť jako učitelé/učitelky a vychovatelé/vychovatelky vedou a podporují děti k zdárnému růstu a děti následně formují budoucí vývoj společnosti. Láska a péče však nejsou kapitalizovatelné komodity, už sama o sobě tato myšlenka může znít nehumánně, ale právě v tomto ohledu se neviditelná ruka trhu chová neadekvátně. Pečující profese by proto měly být hodnoceny ne na základě běžné kapitalizovatelnosti a redukcionality veškerého jednání na komodity, ale na základě přiřknutí hodnoty plynoucí ze sociální

propojenosti, kterou umožňuje a dle které zasluhuje mnohem férovější finanční ohodnocení.⁴⁸ Určitou formu finančního ohodnocení by si skrze uznání významu této hodnoty však zasloužili i lidé v domácnosti, vykonávající tuto péči. Ta pro ně mnohdy není vůbec žádná nebo je na takové úrovni, že pro ně a pro osoby, o které pečují, nestačí k důstojnému způsobu života, jenž by byl srovnatelný s výkonem práce ve veřejném sektoru.⁴⁹

Naopak sama snaha o kapitalizovatelnost většiny lidského života je z pohledu pečující společnosti taktéž závažným problémem. Již bylo ukázáno, že jsou určité aspekty lidského života, jež není možné z jejich podstaty minimalizovat na komodity, stejně tak zde existují aspekty lidského života, které podle etiky péče nejsou vhodné pro tuto minimalizaci. Za takovýto příklad je považováno tzv. náhradní mateřství či smluvené těhotenství. Tento názor je obhajován argumentem, že pokud dochází k tomuto tzv. smluvnímu těhotenství, dochází tím k snížení dítěte, jež má mít hodnotu samo o sobě a pro něj samotné si jej máme vážit, na pouhý produkt, jež biologická matka prodává, aby dosáhla jiných výhod. Rodičovství se tím mění na pouhý princip směny a princip vlastnictví, dítě samotné jako by v ten moment pozbylo základních lidských práv, jež mají náležet každé lidské bytosti⁵⁰. Mateřství taktéž nelze umenšit na komodity, je to proces, jenž představuje větší komplexnost než nepodmíněná biologická funkce, je to proces plný emocí, prožitků, který propojuje ženu s plodem a týká se celé její osobnosti. Proto by takovéto činnosti měly být nezákonné, neboť ubírají lidská práva a snižují význam vztahu jako obecného principu.⁵¹

Trh by tedy v pečující společnosti neměl směřovat zejména k maximalizaci finančního zisku jako naplnění svého hlavního cíle, neměl by se ani snažit

⁴⁸ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 187.

⁴⁹ Srov. ROBINSON, F. *The Ethics of Care: A Feminist approach to human security*. Philadelphia: Temple University Press., 2011. ISBN. 978-1-4399-0065-9. S. 65.

⁵⁰ Srov. ANDERSON, E. *Value in Ethics and Economics*. Harvard University Press. Cambridge, 1995. ISBN 9780674931909. S. 170.

⁵¹ Srov. SHANLEY, M. L. Surrogate Mothering and Womens Freedom: A Crit of Construct for Human Reproduction. [online]. Spring, 1993. [cit.16. února. 2022.]. S. 626. Dostupné na WWW: <<https://thetarrytownmeetings.org/sites/default/files/Surrogate%20Mothering%20and%20Womens%20Freedom%20-%20A%20Critique%20of%20Contracts%20for%20Human%20Reproduction.pdf>>.

minimalizovat lidský život skrze snahu o všeobjímající kapitalizovatelnost. To však neznamena, že by pečující společnost odmítala peníze jako určitý prostředek zjednodušující život nebo že by veškeré finanční a tržní mechanismy, jež vedou k úpravě ceny produktu či služby, byly nepřijatelné. Takové jsou pouze ty principy, jež minimalizují lidský život, vztahy, práva a svobody. Proto jsou tedy akty jako náhradní mateřství považovány pro pečující společnost za nepřijatelné, ale tržní mechanismus, jakým je konkurence, je úplně v pořádku. Ačkoliv oba principy jsou určitým zásahem do vztahů, pouze jeden z nich výrazným způsobem minimalizuje lidský život. Konkurence dokonce může být žádoucí a efektivní způsob, jak navyšovat kvalitu produktů či služeb, ale bude záviset na způsobu realizace. Současný způsob realizace konkurence na trhu totiž neodpovídá ideálu pečující společnosti. V současnosti se v konkurenčním boji stávají úspěšnými hlavně subjekty, jež jsou schopné minimalizovat své náklady na jejich činnost, v daném období podpoří největší množství klientů apod. To vše však činí na úkor efektivity, již mají garantovat. Za efektivní je dle idey pečující společnosti považován takový subjekt, který bude svou práci vykonávat nejlépe nikoliv s přihlédnutím na zisk, ale na výslednou službu či produkt. Princip dobré konkurence, tak jak ji zamýšlí etika péče, je možné uvést na příkladu školství. Pokud v konkurenčním boji mezi sebou budou dvě či více škol, za tu nejefektivnější bychom měli považovat tu, která žáky skutečně naučí probíranou látku s co možná nejmenším administrativním zatížením pro učitele, aby se mohli svědomitě věnovat složce práce učení a ne administrativě. Za nejefektivnější nemůžeme považovat školu, která sice bude schopna sehnat na svou činnost finanční externí zdroje, ovšem studenty danou látku nenaučí.⁵²

Peníze, stejně jako princip konkurence, samy o sobě nejsou něčím, co by etika péče zavrhovala. V současné společnosti vedou k určitému zjednodušení života např. proti směnnému obchodu, protože garantují větší stálost a stabilitu produktů a služeb. Společnost by však neměla hledět na peníze jako na hlavní cíl svého „fungování“. Kdybychom ve všech odvětvích společnosti sledovali maximalizaci zisku jako hlavního

⁵²Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 207.

cíle, ztratili bychom mnoho jistot, a proto etika péče svou rekonceptualizaci společnosti směřuje tak, aby více odpovídala fungování společnosti jako ve vzdělávání, sociální práci, zdravotnictví apod., alespoň co se zaměření cílů týče.⁵³ Např. v sociální práci je hlavním cílem zvýšit kvalitu života a resocializovat klienta, nikoliv maximalizovat finanční kapitál, přinejmenším v majoritě fungujících sociálních služeb v České republice. Kdyby si sociální služby kladly za hlavní cíl navyšovat finanční kapitál, vůbec by nemohlo dojít k poskytování sociálních služeb pro osoby bez přístřeší, pro rodiny a osoby ohrožené sociálním vyloučením, sociální práce by se v takovém ohledu redukovala téměř výhradně na péči o osoby se zdravotním a mentálním postižením, za něž by platili členové jejich rodin. Obdobný princip funguje stejně tak ve zdravotnictví i ve školství.

Trh dále lidem umožňuje saturovat určité potřeby jako jídlo nebo bydlení, a to skrze možnost vstupu na něj. V současné společnosti je tento princip vnímán jako spravedlivý, neboť možnost vstupu na trh mají všechny osoby, nehledě na příjem či sociální nebo jinou skupinu, do které patří. Z pohledu Kantovy deontologie, je tento postoj úplně v pořádku. Dle Kantovy interpretace zde totiž nedochází k porušení podmínky jednání s člověkem vždy jako s účelem, nikdy pouze jako s prostředkem. Pokud je člověk zaměstnán, je možné jej využít k sebeobohacení zaměstnavatele, ovšem pouze pokud bude zaměstnavatel respektovat práva svých zaměstnanců. K porušení pravidla, aby se s člověkem jednalo vždy jako s účelem a nikdy pouze jako s prostředkem, by došlo v rámci dané interpretace teprve tehdy, pokud by zaměstnavatel jejich práva porušoval např. tím, že by s nimi zacházel jako s otroky. Akceptace současných tržních mechanismů je patrná i u utilitarismu. Příkladem může být jakákoliv komerční organizace, která saturuje potřeby uživatelů lépe než nekomerční organizace, která však kvůli svému působení jako komerční služby bude

⁵³ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 187.

omezována na fungování.⁵⁴ Tyto tržní mechanismy fungují napříč celým trhem a vcelku dobře odpovídají utilitaristickému pravidlu *Co nejvíce štěstí pro co nejvíce lidí*.⁵⁵

Pečující společnost však takovouto koncepci trhu nevnímá jako férovou. Potřeby jako potrava, bydlení, zdravotní péče, edukace a pomoc v tíživých situacích by neměly být závislé na trhu, ale měly by být garantovány už přímo vládou daného státu. Trh velice dobře umožňuje bohatým či dobře situovaným jedincům jejich bohatství zvětšovat, ovšem činí tak na úkor opačného sociálního pólu. Toto chce ideál pečující společnosti omezit skrze určitou formu poukazů, jež by umožňovaly vstup na trh všem jedincům. Tyto poukazy by měly sloužit jako určité garance ve společnosti, garance na stravu, bydlení a další věci. Tento zásah by potřeboval i trh sdělovacích prostředků, jež mají velice významnou roli např. v období voleb politických stran. Menší strany s menším finančním kapitálem, zastupující zájmy např. sociálně slabších mají mnohem menší mediální prostor než strany velké. Menší politická strana má šanci na prezentaci v mediálním prostoru téměř výhradně díky veřejnoprávním sdělovacím médiím, ty ovšem představují menší možnost prezentace menšímu množství potenciálních voličů, než mohou mít jiné strany, které mohou vystupovat/prezentovat se v soukromých mediálních prostředcích. Podobné druhy poukázek by tedy měly umožňovat prezentaci i menších politických subjektů v soukromých sdělovacích prostředcích, mělo by dojít k omezení počtu financí, jehož má být využito na takovéto kampaně, jak tomu je např. u nás v České republice, měla by se omezit i možnost reklamy, aby určité subjekty skutečně výrazně nepřevyšovaly jiné subjekty v reklamě.⁵⁶ V souvislosti s médii by mělo dojít ke změně i ve zpravodajství *„občané by měli být informováni a zpravodajství by se mělo vytvářet primárně kvůli demokratickým hodnotám a pravdivému obrazu věcí, nikoliv v první řadě pro komerční zisk, jak je tomu v současnosti“*.⁵⁷ Oblasti jako umění, kultura a zábava by měly primárně sloužit k potěšení člověka, nikoliv jako v celku perspektivní způsob k získávání financí. Mediální prostředky všeho druhu by

⁵⁴ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 198-200

⁵⁵ MILL, J. *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1. S. 42

⁵⁶ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 198.

⁵⁷ Tamtéž. S. 209.

měly být kontrolovány státem, tak aby odpovídaly státní zájmu, a nikoliv aby byly ponechány čistě na tržním principu, sledujícím navyšováním zisku.⁵⁸

Celá myšlenka ve své podstatě nechce zrušit tržní mechanismy, nebo trh jako celek, spíše chce od sebe oddělit tržní optiku a optiku pečující. Každý z těchto náhledů má své místo ve společnosti a své konkrétní prioritní oblasti, v nichž by měl dominovat, byť se na daném „místě“ mohou setkat oba náhledy. Kritika, která je zde prezentovaná, je směřovaná vůči benevolenci a šíři společenských okruhů, ve kterých trh dominuje, stejně jak je tomu s etikou spravedlnosti. Tržní hodnoty by neměly být považovány za ty největší společenské hodnoty, a proto by mělo docházet spíše k omezování či vyhraňování trhu než jeho neustálému rozšiřování. Liberální individualismus, jenž je součástí etik spravedlnosti dle etiky péče, není vhodný pro šíření jiných hodnot než právě těch tržních. Z tohoto důvodu je tak důležité rekonceptualizovat společnost, ukázat význam jiných hodnot než pouze tržních, tyto další hodnoty bychom měli ctít, pěstovat a udržovat.

2.2 Občanská společnost a právo v kontextu péče

Občanská společnost je velice abstraktní pojem, pod nějž lze zařadit různé celky, které se od sebe mohou výrazně lišit. Obecně si však můžeme představit občanskou společnost jako seskupení lidí, kteří jsou mezi sebou propojeni skrze příslušnost k stejnému státu či jinému celku. V rámci tohoto celku mají svá práva a své povinnosti. Občanská společnost do značné míry směřuje své členy k dodržování zákonů, které v dané společnosti platí, ale jako celek i ovlivňuje směr vzniku legislativy. Pro koncept pečující společnosti má tento celek značný význam, a to hlavně při uznávání práv jedince, dodržování těchto práv jinými jedinci, ale i při utváření nových zákonů. V současné společnosti totiž platí to, že máme individuální práva a povinnosti, která plynou z faktu, že jsme členy společnosti. V pečující společnosti by mechanismus měl být nastaven jinak a k tomu by měli být občané vedeni. Než by vznikl nárok na nějaké

⁵⁸ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 210.

právo, nejdříve by mělo dojít k uvědomění propojení občanů mezi sebou. Toto uvědomění se potom stane základem pro akceptaci práv druhých, nehledě na to, zda to budou taková práva, jež jsou součástí legislativy, nebo pouze ta, která vycházejí z tradic dané společnosti. Tedy právo, které má být dodržováno, respektováno a jeho porušení trestáno sankcí, je v pečující společnosti až druhořadé po uvědomění si a přijetí společenské sounáležitosti a integrity. Lidé by si měli uvědomit, že společnost není prostor, který je uzavírá s dalšími jedinci, a proto s nimi musí fungovat, ale že právě oni s těmi dalšími jedinci tuto společnost vytvářejí. Práva by v pečující společnosti nebyla dodržována kvůli sankcím, které za jejich porušení hrozí, ale kvůli tomu, že by jedinec respektoval druhého jako sebe samého, protože by si uvědomoval, že společně se všemi lidmi, jejichž práva respektuje, vytváří občanskou společnost. Celá myšlenka by se dala vystihnout heslem péče před právem, neboť minimem pro péči o druhé v občanské společnosti je respektování jejich práv a dodržování povinností vůči nim. Tohoto výsledku nemá být dosaženo skrze přeprogramování lidského smýšlení, ale skrze učení současných a budoucích generací této sounáležitosti a pospolitosti.⁵⁹

Tento koncept zní velice idylicky, protože občané by pečovali jeden o druhého, porušování práv by bylo minimalizováno a dodržování povinností vůči druhým by bylo navýšeno. Je však důležité si být vědomi toho, že v současné společnosti existuje mnoho různorodých skupin občanů a subkultur, v jedné občanské společnosti se může vícero osob dělit na základě etnika, národnosti, náboženství, pracovního sektoru, volnočasových aktivit atd. Pro každého jedince je samozřejmě snazší pečovat o osobu, kterou dobře zná, než o osobu, kterou nezná vůbec nebo takřka vůbec. Proto aby ve společnosti mohlo dojít k tomuto uvědomění provázanosti a integrity, je potřeba najít toto společné pojivo, které bude dost silné, aby občané dané společnosti pocítili integritu. Současné pojetí občanství tento koncept nenabízí, protože mnozí občané se necítí být součástí společnosti, cítí se být utlačováni, upozadřováni, diskriminováni apod., a to i přes to, že jsou dle zákona občané dané společnosti, mají svá práva a povinnosti. Etika péče tedy vyzývá k tomu, aby pojem občanství nesměřoval svým

⁵⁹ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 212-213.

výkladem k identifikaci jedince jako osoby se specifickými právy a povinnostmi v dané společnosti, ale vůbec k tomu, že občan je součástí státního útvaru, ve kterém žije.⁶⁰

Ono zmíněné společné pojivo nemá být nějakou srovnávací čarou mazající naše rozdíly. Rozdílnosti mezi lidmi jsou v pořádku, jsou to vlastně tyto rozdíly, které dělají z nás, to kým jsme. Koncepce občanství, která odpovídá etice péče, z občanů nemá udělat obdoby jednoho a toho samého, ale má vést k tomu být ohleduplnějšími občany, což rozhodně neznamena vytvářet nějaký monolit namísto lidské bytosti. Různé skupiny v občanské společnosti budou mít různé základní hodnoty, to z nich však nebude dělat rozdílnou společnost. Každá občanská společnost totiž potřebuje občanské ctnosti, jakými jsou tolerance a spolupráce. Různorodé občanské spolky s různými cíli a zájmy jsou v pečující společnosti úplně v pořádku, dokonce jsou i žádané, protože pro správný vývoj a fungování demokracie je žádoucí střetávání občanů v jiných než státem zřízených organizacích. Tyto spolky už v současné společnosti ukazují význam péče, protože právě členové v těchto spolkách si navzájem musí vycházet vstřícně a spolupracovat pro dosažení společných cílů. Příkladů máme mnoho: dobrovolnická péče o historickou památku, sportovní aktivity na podporu/medializaci nějaké věci, i v první vlně covidové epidemie jsme mohli vidět takovéto příklady vycházení vstřícně potřebám druhých a značnou péči o druhé už jen při šití a výrobě roušek.⁶¹ „Členové občanského spolku myslí stejně často na udržování tohoto spolku a na sounáležitost, která k němu patří jako na individuální zisky a ztráty, které plynou z jejich členství.“⁶² Tyto spolky jsou právě určitou obdobou toho, jak by měla pečující společnost fungovat i na větších úrovních, než jen jaké tyto spolky představují.⁶³

⁶⁰ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 214.

⁶¹ Srov. DAGGAR, R. *Civic Virtues*. New York: Oxford University Press, 1998. ISBN 9780195106343. S. 197-203.

⁶² HELD, V. *Etika péče-Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia. 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 223.

⁶³ Srov. Tamtéž. S. 220-222.

2.3 Pečující společnost a legislativa

K legislativě pro koncept pečující společnosti se přistupuje v zásadě dvojím způsobem. Tyto způsoby se od sebe liší mírou své radikálnosti vůči akceptaci současného legislativního nastavení. Méně kritický náhled na současnou legislativu je takový, který ji v zásadě jako koncept akceptuje, pouze navrhuje změny tak, aby daný rámec více respektoval nárok péče a feminismu.⁶⁴ Druhým způsobem je rekonstrukce pojmu práva a legislativy, v rámci této myšlenkové teze je právo pojímáno jako v základu své koncepce špatné, neboť je přespříliš koncipováno na tezí etik spravedlnosti a mělo by být přepracováno, aby více odpovídalo etice péče a dalším feministickým etikám.⁶⁵ Existuje i třetí způsob, ten však nebudeme hlouběji rozvádět, neboť více než o myšlenkový koncept jde o „ideu“. Ta je založená na myšlence, že v pečující společnosti o sebe lidé budou více pečovat navzájem a význam práva a legislativy bude výrazně nižší. Tento třetí koncept můžeme označit jako omezení práva.⁶⁶

2.3.1 Reformování existujících schémat legislativy

Tento první způsob náhledu se zabývá hlavně návrhy na rovnoprávnější legislativu zohledňující ženské potřeby, jež jsou opomíjeny. Legislativa má dle této myšlenky normu postavenou na mužství, a proto opomíjí mnohé potřeby žen, čímž je staví do pozice diskriminovaných.⁶⁷ Většina literatury zpracovávající tento koncept pojednává o legislativě v USA, pro české prostředí koncept etiky péče a pečující společnosti v rámci této intence ještě nebyl široce rozšířen a zpracován, proto v této části nejdříve popíšeme návrhy z odborné literatury z USA a následně se je pokusíme uvést do kontextu pro českou legislativu. Nutno podotknout, že autoři, již zde budou uvedeni, se vyjadřují vůči federálním zákonům USA, nejsou tím myšleny tedy zákony všech jednotlivých států, ale pouze federální nastavení legislativy, které může být do určité míry upraveno v jednotlivých státech USA.

⁶⁴ Např. Srov. SMITH, P. *Feminist Jurisprudence*. New York: Oxford University Press, 1993. ISBN 0-19-507397-5. S. 8.

⁶⁵ Např. Srov. MINOW, M. *Making All the Difference: Inclusion, Exclusion and American Law*. London: Cornell University Press, 1990. ISBN 0-8014-2446-1. S. 235–240.

⁶⁶ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 240.

⁶⁷ Např. Srov. SMITH, P. *Feminist Jurisprudence*. New York: Oxford University Press, 1993. ISBN 0-19-507397-5. S. 12-20.

K nejobecnějším princům, jež by měly dojít změny, patří dávky ze sociálního zabezpečení jako zavedení rodičovské dovolené v USA, zavedení různých finančních podpor při péči o dítě a další podpůrné systémy, jež by umožnily ženám pečovat o jejich děti po podstatně delší dobu a dopřát jim zdárnější výchovu.⁶⁸ Konkrétnější jsou poté požadavky na změnu legislativy spojené s výpočtem důchodu. Ty jsou sice nastavené tak, aby nečinily rozdíl mezi mužem a ženou, čímž se však dopouštějí diskriminace na hůře situovaných ženách s dětmi. Pro dosažení starobního důchodu v USA musí jedinec dosáhnout věku 67 let, nebo alespoň 62 při dřívějším odchodu do důchodu a zároveň musí platit důchodové pojištění po dobu alespoň 35 let, do těchto let se však nezapočítává práce na částečný úvazek či brigáda (part time job/work).⁶⁹ Ty se v běžné společnosti v USA stávají způsobem k zvýšení příjmu u seniorů, kteří jdou např. do předčasného důchodu.⁷⁰ Nicméně nízké příjmové rodiny, zejména matky v těchto rodinách, jsou kvůli absenci dávky státní sociální podpory rodičovské dovolené nucené k práci na částečný úvazek, neboť se musejí starat o své děti a nemají příjmy a možnosti na to, aby jim zajistily dostatečnou péči jinými způsoby. Tímto se však stávají diskriminovanými, neboť odpracované hodiny se jim nezapočítávají do odpracovaných let pro dosažení důchodu. Ačkoliv forma výdělků skrze částečný úvazek je alternativou pro různé osoby jako např. osoby v předčasném starobním důchodu, jak získat finanční prostředky, ženy s dětmi s nízkými příjmy tím diskriminuje. Nelze problém řešit tím, že se nebude hledět na rozdíly mezi pohlavími, muži a ženy jsou rozdílní a jsou vázáni na jiné životní situace, pominutím tohoto faktu se dopouští diskriminace vůči jedné či druhé skupině.⁷¹ Dalším řešeným tématem jsou znásilnění, nikoliv sankce za tyto zločiny, ale jednání s jejich oběťmi. Oběti činů, jako jsou znásilnění, hlavně pokud se jedná o nezletilé osoby, by měly mít samy právo na to

⁶⁸ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 241.

⁶⁹ Srov. GOLA, P. *Důchodový systém v USA*. [online]. Finance.cz, 2011. [cit. 16. února 2022]. Podkapitola *Podmínky pro přiznání státní penze* a podkapitola *Dřívější a pozdější odchod do důchodu*. Dostupné na WWW <<https://www.finance.cz/zpravy/finance/329497-ducodovy-system-v-usa/>>.

⁷⁰ Srov. O'BRAIN, S. *How Part-time Work in Retirement Can Affect Social Security Taxes and Medicare Costs*. [online]. CNBC, 13. srpen 2018. [cit. 16. února 2022]. Řádky 1.-12. Dostupné na WWW <<https://www.cnbc.com/2018/08/13/part-time-work-in-retirement-can-affect-social-security-and-medicare.html>>.

⁷¹ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 240.

rozhodnout, zda chtějí vykonat veškeré legislativní kroky spojené s trestním stíháním útočníka/agresora.⁷² Další kritika, se kterou se můžeme v rámci feministických morálních teorií a etiky péče setkat, je klasifikace znásilnění. V praxi při klasifikaci znásilnění má svůj význam i obrana osoby, na které je trestný čin páčán, před osobou, která páchá trestný čin. Tedy ke skutečné klasifikaci znásilnění je potřeba, aby oběť vykonávala odpor skrze boj s útočníkem, jinak může vzniknout situace, kdy útočník nebude za čin potrestán, protože čin bude klasifikován jako žádaný od oběti, hlavně pak pokud byl agresorem partner oběti či dokonce manžel.⁷³ Ačkoliv od roku 1988 uběhlo již 34 let a tehdejší znění zákona popisující znásilnění došlo své změny, tento problém stále adekvátně nereflektuje. V současnosti je znásilnění v USA definováno jako „*proniknutí, bez ohledu na to, jak nepatrné, do vagíny nebo řitního otvoru jakoukoli částí těla nebo předmětu, nebo orální pronikání pohlavním orgánem jiné osoby, bez souhlasu oběti.*“⁷⁴ Posledním častým tématem řešeným a patřícím do této kategorie jsou reprodukční práva žen. U nich se diskuse směřuje hlavně proti smluvnímu těhotenství ve smyslu postavení tohoto činu na protizákonnou úroveň a dále zachování možnosti rozhodnout o tom, kolik bude mít osoba dětí, a práva rozhodnutí o interrupci.⁷⁵

Nyní se pokusíme srovnat navrhované změny s českou legislativou, ačkoliv si jsme vědomi, že mnohé z navrhovaných změn v České republice již fungují, protože sociální politika České republiky je značně odlišná od sociální politiky USA. Prvním zmiňovaným tématem byly dávky ze systému sociálního zabezpečení, hlavně dávky ulehčující finanční situaci při výchově dětí. Rodičovská dovolená v podobě rodičovského příspěvku v České republice funguje, jedná se o dávku státní sociální podpory. Na ni má nárok rodič dítěte, který pečuje o nejmladší dítě v rodině, výše příspěvku je stanovena

⁷² Srov. OLSEN, F. *Statutory Rape: A Feminist Critique of Rights Analysis*. Texas: Law Review, 1991. ISBN 978-04295-004-80 S. 402-415.

⁷³ Srov. ESTRICH, D. S. *Real Rape*. Cambridge: Harvard University press, 1988 ISBN 0-674-74944-8. S. 57-61.

⁷⁴ *Aktualizace definice znásilnění*. [online]. Kancelář pro veřejné záležitosti. 6. ledna 2012. [cit. 16. února 2022]. Řádky 7-8. Dostupné na WWW <<https://www.justice.gov/archives/opa/blog/updated-definition-rape>>.

⁷⁵ Srov. SMITH, P. *Feminist Jurisprudence*. New York: Oxford University Press, 1993. ISBN 0-19-507397-5. S. 300.

na 300000 korun. Tato dávka může být čerpána až do čtyř let věku nejmladšího dítěte v rodině. Pokud do této doby nebude daná finanční částka vyčerpána nárok na ni a její další čerpání zaniká. V případě narození vícero dětí je tato dávka navýšena na částku 450000 korun, ostatní podmínky zůstávají stejné.⁷⁶ Další dávkou ze systému sociálního zabezpečení ulehčující finanční situaci při péči o dítě je přídavek na dítě. Tato dávka taktéž patří pod státní sociální podporu a je určena nezaopatřeným dětem žijícím v rodinách, kde celkový příjem rodiny nepřevyšuje částku odpovídající 340 % životního minima rodiny. Tato dávka je stanovena na částku 630–1380 Kč za kalendářní měsíc a výše částky je nastavena dle věku dítěte a dalších požadavků dle 2. odstavce §18 Zákona o státní sociální podpoře 117/1995 Sb. v platném znění.⁷⁷ Ačkoliv se v legislativě nacházejí i další dávky a možnosti finanční podpory při péči o děti, neuvádíme je zde, neboť jsou podmíněny nějakou další situací či zdravotním stavem a proto se domníváme, že by již neodpovídaly tomu, o čem bylo psáno v rámci návrhů na změny v legislativě USA z pohledu etiky péče a dané skupiny.

Systém důchodového pojištění u nás započítává i dobu odpracovanou na částečný úvazek, proto by ani tento argument nebyl pro Českou republiku relevantní, započítaná doba do důchodového pojištění je odvislá od placení sociálního pojištění. Pokud tedy jedinec platí sociální pojištění nebo je za něj placeno, za jakoukoliv formu pracovního úvazku je tato doba započítána do odpracovaných let, jež jsou podmínkou pro pobírání starobního důchodu.⁷⁸ Tyto řešené návrhy na změnu či úpravu legislativy významně souvisely s druhem sociální politiky daných států, proto pro české prostředí nepůsobí nikterak inovativně. Obdobně je to i s problematikou spojenou s trestným činem znásilnění a následného jednání s obětí, ta je velice aktuální i u nás v České republice.

Problematikou jednání s oběťmi trestných činů se zabývá nauka o obětech, tzv. viktimologie. Každý spáchaný trestný čin vůči oběti je zásahem do jejího života. Tento zásah může být podnětem pro vznik duševního traumatu. Proto je důležité, aby se s obětí pracovalo takovým způsobem, který nebude prohlubovat nebo vytvářet nové

⁷⁶Srov. Zákon 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění platném k 6. 1. 2022. §30-31.

⁷⁷Srov. Tamtéž. §18.

⁷⁸Srov. Zákon 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění platném k 6. 1. 2022. §8-10.

trauma, spojené s trestným činem, který byl na oběti spáchán.⁷⁹ Klíčovou roli v tomto procesu má pojem viktimizace, je to „*proces poškozování a způsobování újmy, čímž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu*“.⁸⁰ Viktimizace je trojího charakteru, primární, která je způsobena přímo trestným činem, sekundární, která může být způsobena následným jednáním, okolím oběti, státních orgánů atd., a terciární, která může být následkem primární nebo sekundární viktimizace a je spojena s neschopností oběti vyrovnat se s danou událostí.⁸¹ Jednání s oběťmi, by mělo být takové, aby nezhoršovalo jejich psychický stav. Zákon o obětech č. 45/2013 Sb. v platném znění, byť jen částečně tuto problematiku reflektuje. Rozděluje totiž oběť, poškozeného a zvláště zranitelnou oběť, přičemž se ke každému přistupuje jinak.⁸² Zvláště zranitelnou obětí jsou osoby, které jsou definované v zákoně 45/2013Sb. v platném znění, mezi nimiž jsou i oběti znásilnění.⁸³ Ty mají tato práva: „*právo na bezplatnou odbornou pomoc, právo na zabránění kontaktu s pachatelem, právo na ochranu při výslechu nebo podání vysvětlení, právo na zastupování zmocněncem bezplatně.*“⁸⁴ Pro český legislativní rámec není nijak přínosná ani myšlenka, která by dávala nezletilé oběti možnost volby, zda chce či nechce zahájit trestní řízení, kvůli další potenciální viktimizaci. Legislativa České republiky do určité míry nabízí ochranu před viktimizací a zároveň umožňuje trestní stíhání pachatele.

Posledním uvedeným námětem ke změně bylo pojetí znásilnění. Vzhledem k faktu, že v tomto ohledu má naše legislativa „lepší“ zpracování definice znásilnění, než pojetí z USA, v kontextu znásilnění tento problém nevzniká. Znásilnění je v trestním zákoníku 40/2009 Sb. v platném znění definováno takto: „*Kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu*

⁷⁹ Srov. HARTL, P a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5. S. 661.

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a Nakladatelství Aleš Čeněk. 2004. ISBN 80-86473-86-4. S. 114.

⁸¹ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., VITUŠOVÁ, P. et al. *Pomoc obětem a svědkům trestných činů*. Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. S. 15-20.

⁸² Srov. *Oběť trestného činu a poškozený v trestním řízení*. [online]. [cit. 5. února 2022]. 1-5. odstavec. Dostupně na WWW <<https://www.policie.cz/clanek/zvlast-zranitelne-obeti.aspx>>.

⁸³ Srov. Zákon 45/2013Sb., Zákon o obětech trestných činů v platném znění. k 6. 1. 2022. §2, 4. odstavec.

⁸⁴ *Zvláště zranitelné oběti* [online]. Podkapitola, *Jaká speciální práva mají zvláště zranitelné oběti?* [cit. 5. února 2022]. Podnadpis: Jaká speciální práva mají zvláště zranitelné oběti?. Dostupně na WWW <<https://www.policie.cz/clanek/zvlast-zranitelne-obeti.aspx>>.

*styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.*⁸⁵ Principiálně vzato zde tento problém existuje, netýká se však trestného činu znásilnění, ale trestných činů loupeže a krádeže. Oba tyto trestné činy jsou považovány za různě závažné a dle toho se stanovuje i sankce za provedení těchto zločinů. Krádež je trestána kratším odnětím svobody i přesto, že se může jednat o téměř totožný čin, jakým je loupež. Jediným rozdílem může být vyslovení výhrůžky od pachatele nebo fyzický střet mezi obětí a pachatelem, např. přetahování

se o kabelku.⁸⁶ V tomto je patrná paralela mezi klasifikací znásilnění v USA a loupeží a krádeží v České republice, kde jediným rozdílem může být schopnost oběti reagovat ve smyslu obrany na danou situaci, jenž ovšem může zásadně změnit závažnost trestu pachatele za trestný čin, který spáchal.

2.3.2 Rekonceptualizace pojmu práv

Tento koncept je už kvůli své podstatě mnohem méně konkrétní než koncept změny existujících zákonů. Velký problém rekonceptualizace pojmu práv je spojen s tím, že existuje mnoho důvodů, proč současné pojetí práva není ideálním nastavením pro společnost, ale celá myšlenka absentuje alternativy, jak by mělo právo fungovat, aby řešilo dané problémy, na základě kterých má dojít k samotné rekonceptualizaci. Takovým důvodem pro onu rekonceptualizaci je např. striktní/pevné pojmání práv a svobod, které v mnohých ohledech může diskriminovat oběť nebo napomáhat pachateli. Naopak by práva měla být pojata tak, aby reflektovala sociální realitu a ne universální/ideální stav či princip. Jak by daná věc měla být realizována, již rozpracováno není.⁸⁷

⁸⁵ Zákon 40/2009Sb., *Trestní zákoník* v platném znění. k 7. 1. 2022. §185.

⁸⁶ Srov. Tamtéž. §173 a §205

⁸⁷ Srov. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3. S. 244-245.

3 Kritické posouzení etiky péče

Nemohli bychom tuto práci považovat za kompletní, pokud bychom do ní nezahrnuli i určité kritické náhledy na etiku péče. Nejdříve uvedeme často zmiňovaná kritická posouzení z různých literatur a dalších zdrojů a následně i naše kritická zhodnocení.

3.1 Výhrady vůči etice péče

- **Etika péče jako otrocká morálka:** Jedna z prvních více rozšířených kritik směřujících vůči etice péče je, že se jedná o určitou obdobu konceptu otrocké morálky F. Nietzscheho.⁸⁸ Pro vysvětlení významu a srovnání etiky péče s otrockou morálkou je nutno danou morálku vysvětlit společně s morálkou tzv. panskou. Panská morálka se pojí s ušlechtilými, vznešenými, vysoce postavenými jedinci apod., kteří mají určitá privilegia či možnosti ve společnosti a jsou tedy v tomto kontextu vnímáni jako „svobodní“ a dle metaetiky s ní spojené tak i věci dělí na „dobré“ a „špatné“. Za „dobrého“ je považován člověk, který tak sám sebe hodnotí. Pokud ovšem člověk hodnotí sám sebe jako dobrého, tedy celou jeho morálku a jednání s ní spojené jako dobré, pak vše, co nečiní, tedy spíše to, co mu jde „proti srsti“ jako zlé. Toto Nietzsche označuje jako „*phatos distance*“ a vyjadřuje to zdroj tvoření hodnot. Dle této myšlenky existují však nejen ti „dobří“, ale i ti „špatní“. „Dobrý“ by měl vést „špatné“ či jim rozkazovat, vládnout apod., a tím uvést společnost do „dobrého“ řádu či nastavení. U celého konceptu je však důležité, že aby se člověk mohl označit za dobrého, musí k tomu mít dostatečnou sílu, vliv nebo nějaký druh takovéto moci.⁸⁹ Otrocká morálka je určitým opakem morálky pánské. Ta totiž nejdříve vymezuje „zlého“ a na jeho základě vymezuje toho „dobrého“. Dobrý má být člověk, jenž je nesobecký, neubližuje druhým, nemstí se, je pokorný a spravedlivý. Touto morálkou se dle Nietzscheho řídí osoby, které trpí absencí moci. To by znamenalo, že bezmoc či absence moci by se stávaly ctností, a to samo o sobě není přijatelné. Hlavní rozdíl mezi panskou a otrockou morálkou je

⁸⁸Srov. SANDER-STAUDT, M. *Etika péče*. [online]. Arizona USA: Arizona State University. [cit. 5. února. 2022]. 3. kapitola. Dostupné na WWW: <https://iep.utm.edu/care-eth/?fbclid=IwAR0h_OpXFEXNTctxCpWJcfEValmcv5tTgT0JX4F8K4PjIHJ96YQyVK_936Q#H4>.

⁸⁹ Srov. NIETZSCHE, F. W., *Genealogie morálky*. Praha: OIKOYMENH, 2019. EAN 9788072983650 S. 16-20.

dle Nietzscheho pouze to, že otrockou morálkou se bude řídit osoba, jež nemá moc a schopnosti na to prosadit svou spravedlnost, a panská osoba tyto atributy má.⁹⁰

Na základě této perspektivy měla být etika péče právě otrockou morálkou. Absence moci žen v rámci etiky péče měla být utvrzením toho, že jejich „podřízené“ vlastnosti spojené s absencí schopnosti dosáhnout moci jsou ctnostmi.⁹¹ Skrze toto hodnocení se odpůrci etiky péče snažili poukázat na „*nekritické zhodnocování pečovatelských praktik a sklonů, protože ženy, které převážně vykonávají pečovatelskou práci, to často dělají ke své vlastní ekonomické a politické nevýhodě*“.⁹² Vzhledem k tomu, že etika péče tak činí bez zjišťování, zda jsou vztahy spravedlivé, kdo v nich má mít přednost a kdo má vůbec pečovat o koho, nevytváří dostatečně komplexní systém, jenž by se měl etablovat mezi již zavedené morální teorie.⁹³

- **Etika péče postavená na nedostatečně podložených základech:** Toto kritické směřování vůči etice péče je vymezeno čistě proti původním tezím etiky péče, které jsou však již překonány. Nicméně tento argument se stále často používá, proto jej uvedeme i v této části práce. Základy pro etiku péče totiž „položila“ Carol Gilligan svým výzkumem zkoumajícím morální stupeň vývoje dívek. Ten byl jakousi obdobou výzkumu Kohlberga s tím, že byl zaměřen na dívky, protože dle Gilligan nebyly dívky v Kohlbergově výzkumu dostatečně zastoupeny a jejich výpovědi byly chybně interpretovány. Chlapci stejného věku jako dívky vycházeli v původním výzkumu na vyšším stupni než dívky, načež Gilligan výsledky dívek zpochybnila a udělala svůj výzkum, ze kterého vyvozuje, že muži a ženy uvažují o etických problémech jinak. Na základě tohoto výzkumu byla vydána kniha *Jiným hlasem*, jejíž název má vypovídat o tom, že ačkoliv dívka i chlapec mohou vidět tu samou věc, mohou ji jinak vnímat. Význam tohoto

⁹⁰ Srov. NIETZSCHE, F. W., *Genealogie morálky*. Praha: OIKOYMENH, 2019. EAN. 9788072983650. S. 28-29 a 32-34.

⁹¹ Srov. SANDER-STAUDT, M. *Etika péče*. [online]. Arizona USA: Arizona State University. [cit. 5. února 2022]. 3. kapitola. za A). Dostupné na WWW: <https://iep.utm.edu/care-eth/?fbclid=IwAR0h_0pXFEXNTctxCpWJcfEVaLmcv5tTgTOJX4F8K4PjIHJ96YQyVK_936Q#H4>.

⁹² Tamtéž. 3. kapitola. za A).

⁹³ Srov. Tamtéž. 3. kapitola. za A).

výzkumu byl však zpochybněn, neboť výzkumný vzorek respondentů byl z velice úzké skupiny dívek studujících elitní dívčí školy nebo dívek, jež absolvovaly potrat. Zpochybnění tohoto výzkumu bylo a do určité míry stále je i zpochybněním etiky péče, neboť tento výzkum představoval „základový kámen“ pro etiku péče. Problém totiž nastává v tom, že se zpochybněním výzkumu se opět řadí vztahový kontext k třetímu morálnímu stádiu vývoje dle Kolhbergovy kategorizace, zatímco etiky spravedlnosti budou na čtvrtém až šestém stádiu morálního vývoje, to by znamenalo, že by etika péče nepředstavovala tak kvalitní morální náhled zralého jedince jako etika spravedlnosti.⁹⁴

- **Etika péče jako individuální selektivismus:** Vzhledem k tomu, že jedním z charakteristických znaků etiky péče je řešit etické problémy či dilemata na základě konkrétní situace a ne na základě obecného pravidla, nenabízí etika péče žádný stálý systém, který by konkretizoval, jak by člověk měl jednat, aby jednal „dobře“. V tomto ohledu může člověk měnit své jednání tak, aby mu to vyhovovalo, odpovídalo jeho potřebám, pak se ale nejedná o žádnou morální teorii, jež by mohla sloužit k určení etického jednání.⁹⁵
- **Etika péče jako nedostatečně konkrétní etika:** Tento argument může připomínat argument předchozí. Oba se totiž vymezují proti stejnému charakteristickému rysu etiky péče. To, že etika péče umožňuje řešit konkrétní situace s přihlédnutím ke konkrétním vztahům, totiž vytváří velkou abstrakci při řešení etického problému či dilematu, jak by jedinec vůbec měl jednat. Hypoteticky vzato reakce na konkrétní situace by měla přinést lepší možnost reagovat a řešit danou situace než řešení situace dle abstraktního pravidla, ale možná ještě do větší míry může člověka nechat v nevědomosti, jak jednat. Konkrétní příklady, jež zastánci etiky péče často uvádějí, vycházejí z praxe

⁹⁴ Srov. SANDER-STAUDT, M. *Etika péče*. [online]. Arizona USA: Arizona State University. [cit. 5. února 2022]. 3. kapitola. za B). Dostupné na WWW: <https://iep.utm.edu/care-eth/?fbclid=IwAR0h_0pXFEXNTctxCpWJcfEValmcv5tTgTOJX4F8K4PjIHJ96YQyVK_936Q#H4>.

⁹⁵ Srov. SULLIVAN, S a PHILIP A. *Etika*. [online]. [cit. 6. února 2022]. kapitola 12, podkapitola 3, bod 10. Dostupné na WWW: <https://www.qcc.cuny.edu/socialsciences/ppecorino/ethics_text/Chapter_12_Feminism/Problems.htm>.

a jednání pečujících osob, ale ty jsou úzce spjaty s jejich intuicí a morálním nastavením. To může být problematické ve smyslu, o kterém pojednával předchozí argument.⁹⁶

- **Etika péče pouze jako součást jiné etiky:** Tímto tématem jsme se již v rámci této práce zabírali. Celá myšlenka spočívá v tom, že etika péče bývá přirovnávána k jiným již existujícím etikám a je zde snaha o její zařazení k již etablované etice, např. etice ctností nebo etice konfuciánské.⁹⁷
- **Péče jako nedostatečně důležitá hodnota:** Tento argument a jeho alternativy se stále objevují jako různé druhy vymezení se proti etice péče. Je vlastně postavený na tom, že péče může být pro lidi velice těžko uchopitelná při řešení konfliktů, pokud sami nejsou na péči zaměřeni.⁹⁸
- **Emoce jako negativní součást etiky péče:** Velký rozpor mezi zastánci a odpůrci etiky péče je kvůli jejímu charakteristickému rysu dávajícímu hodnotu emocím. Zastánci totiž tvrdí, že jako jsou emoce nedílnou součástí lidského života, měly by být i součástí etického jednání. Naproti tomu odpůrci vlivu emocí uvádějí, že emoce mohou zkreslit celý náhled na danou situaci a mohou se snadno stát obhajobou porušení jakéhokoliv morálního kodexu.⁹⁹

3.2 Kritické posouzení etiky péče

Nyní se budeme věnovat našemu kritickému posouzení etiky péče. Pro zachování co největší logické návaznosti nejdříve budeme uvádět posouzení samotné teorie etiky péče a následně posoudíme rekonceptualizaci společnosti dle dané etiky.

První věcí, kterou v rámci etiky musíme vyzvednout, je její pojetí autonomie jedince. Pozitivní hodnotu této koncepce vidíme v tom, že implicitně ukazuje

⁹⁶ Srov. SANDER-STAUDT, M. *Etika péče*. [online]. Arizona USA: Arizona State University. [cit. 6. února 2022]. 3. kapitola. Za E). Dostupné na WWW: <https://iep.utm.edu/care-eth/?fbclid=IwAR0h_OpXFEXNTctxCpWJcfEValmcv5tTgT0JX4F8K4PjIHJ96YQyVK_936Q#H4>.

⁹⁷ Např. Srov. SLOTE, M. *Morals from Motives*. New York: Oxford University Press, 2001. ISBN 0-19-513837-6. 1.-4. kapitola.

⁹⁸ Srov. SULLIVAN, S a PHILIP A. *Etika*. [online]. [cit. 6. února 2022]. kapitola 12, podkapitola 3, bod. 5. Dostupné na WWW: <https://www.qcc.cuny.edu/socialsciences/ppecorino/ethics_text/Chapter_12_Feminism/Problems.htm>.

⁹⁹ Srov. Tamtéž. kapitola 12, podkapitola 3, bod 12.

na člověka jako na sociální bytost. Nevnímá autonomii jako nezávislost na jiných lidech, ale naopak jako přiměřenou formu závislosti na druhých vzhledem ke vztahu mezi nimi. Angažovanost druhých osob v životě člověka je nesmírně důležitá, a to nejen pro přežití jedince, ale i pro jeho rozvoj a vývoj. Vývoj člověka je determinován v zásadě třemi faktory: genetikou, rodinou a sociálními skupinami v jeho životě. Přesto že různé vědní disciplíny budou těmto třem faktorům přikládat různou míru důležitosti, pravdou zůstává, že dva z nich budou tvořit vztahy různé povahy. Proto určitý druh snahy o vnímání autonomie jako úplné nezávislosti jedince na dalších osobách vytváří dojem, jako kdybychom chtěli popřít důležitou součást lidství. S ohledem na ideály etiky ctností cítíme zároveň i jako nutnost uvést, že ani toto pojetí autonomie nesmí dosahovat žádného extrému, ale musí být mezi těmito extrémy. Člověk se nemůže na jednu stranu stát „lidskou pijavicí“ s tím, že bude extrémně závislý na daném vztahu s jinou osobou, nebo naopak se nemůže vnímat jako nezávislé individuum, které k životu nepotřebuje nikoho jiného, neboť to není pro lidskou bytost z její sociální podstaty přirozené. Tomuto pojetí alespoň rámcově odpovídá přístup některých autorů etik péče, např. V. Held, neboť člověk je sice vnímán jako vztahově závislý, ale vztahy může proměňovat, některé ukončovat, prohlubovat apod.

Tento vztahový podklad může dále sloužit k vyvrácení argumentu proti etice péče, a sice, že péče není hodnota dostatečně blízká všem lidem. Jak již bylo uvedeno, člověk je vztahovou bytostí, a aby vůbec mohl přežít, musel mu někdo minimálně na začátku života v rámci vztahu danou péči věnovat. Většina lidí na světě zažila minimálně péči ve vztahu rodiče k dítěti, i když každý dostal péči v jiném rozsahu a intenzitě. Stejně tak každá lidská bytost bude mít jinou míru předpokladu pro poskytování péče, ale péči zažila většina lidí na světě, a proto se nejedná o nějaký abstraktní pojem, na základě kterého by lidé nemohli řešit etické problémy.

Mnoho argumentů či přímo kritik uvedených v předchozí části této práce nevnímáme v současnosti jako relevantní. To, že by etika péče měla být integrována do jiné etiky, bylo vyvráceno již na začátku práce, to, že není dostatečně podložená, je sice kritika validní, ale vůči prvotním formulacím etiky péče, a nikoliv proti těm současným. Etika péče se již nestaví do pozice období etik spravedlnosti, ale snaží

se o určité vymezení působnosti pro dané morální teorie. Přirovnání etiky péče k otrocké morálce může být stále relevantním argumentem, ale pouze pokud přijmeme tuto tezi jako pravdivou. Pro nás tato teze pravdivá není, neboť se domníváme, že je zde zaměněna myšlenka konstituce společnosti spojená s nějakými pravidly a morálka. V historii nalezneme mnoho příkladů osob, jež díky moci utvořily společenské nastavení, které se nám v tento moment může jevit jako nehumánní. Tyto osobnosti dozajista trpěly určitými poruchami či odchylkami osobnosti, byly to osoby historicky vnímané jak pozitivně, např. Fridrich Veliký, tak negativně, např. Adolf Hitler. Přesto si dovoluujeme tvrdit, že ačkoliv se jejich praktiky lišily od tehdejší společnosti i oni chápali princip zlatého pravidla stejně jako každá jiná lidská bytost s intelektem alespoň přibližujícím se intelektu dospělého zdravého jedince. Potom by ovšem nebylo tak jednoznačné rozdělení na panskou a otrockou morálku, protože by obě nesly stejný velice výrazný rys. Kde by se tento rozdíl však mohl projevit, a historicky se i projevil, je právě řád ve společnosti, kde byla snaha vzdálit se od těchto principů, které by každý minimálně vůči sobě normálně aplikoval, jako např. zlaté pravidlo. To stále neznamená, že toto nastavení změnilo lidské smýšlení, ale může jej ovlivnit. V nacistickém Německu mnoho lidí nesouhlasilo s Hitlerem i přes jeho vliv. V naší republice taktéž mnoho osob nesouhlasilo s výhradní komunistickou ideologií, která zde vládla v letech 1948–1989. Ta by byla v daném čase považována za „panskou morálku“ a byla by po roce 1989 poražena „otrockou morálkou“. To by však minimalizovalo koncept těchto morálek pouze na rozdělení vlád, které vládnou v současnosti, jako ty „panské“, a na ty, které v současnosti nevládnou, tedy „otrocké“. O tomto tématu by se dalo silně polemizovat, a to jak filozoficky, tak i historicky, to však není cílem této práce. Touto anabází jsme pouze chtěli uvést náhled na naše stanovisko.

Některé dříve uvedené argumentace proti etice však považujeme za stále relevantní, a to i vůči současným formulacím etiky péče. Jsou to hlavně ty, jež poukazují na nedostatečnou konkrétnost etiky péče, a ty, jež se určitým způsobem vymezují proti hodnotě emocí v etice péče. Rozumíme myšlence toho, že emoce jsou přirozenou součástí našich životů, proto by měly být i součástí etického rozhodování. Dokonce ani nezastáváme názor, že kvůli emocím při etickém rozhodování se zvýší

riziko, že dojde k porušení jakéhokoliv etického kodexu, neboť taková emoce musí být kultivovaná. Pokud bude emoce kultivovaná, neměla by sloužit k porušení etického kodexu,

pakliže bude považován za „dobrý“. Samotný argument, že emoce mohou vést k navýšení rizika porušení jakéhokoliv etického kodexu, nevnímáme jako problematický. V čem skutečný problém ovšem vidíme, je to, jak poznat, která emoce je již kultivovaná, nebo alespoň jak se přiblížit k její identifikaci. Samotná práce s emocemi je velice náročná činnost. Pokud má být přímo součástí etického rozhodování, měla by být velice dobře kultivovaná, ale etika péče neuvádí, jak toho dosáhnout, nebo ani to, jak si ověřit, že je daná emoce kultivovaná. Jsou emoce, u kterých je na základě přirozeného rozumu vcelku jasné, jakým způsobem směřovat k jejich kultivaci, např. radost z vítězství. Ta by v sobě měla nést i podstatnou část pokory vůči všem poraženým, tedy vítěz má právo se radovat, ale nemá při tom zesměšňovat poražené či je jinak dehonestovat. Pak jsou zde emoce, které obecně vnímáme jako negativní, např. strach, zloba, pýcha, zklamání, úzkost atd., a u těch je to již těžší. Práce s takovými to emocemi je činností, velice náročnou a celá situace je o to komplikovanější že jsou momenty, kdy ani nevíme, jak bychom měli danou emoci kultivovat. V tomto ohledu jediné, co by nám v této „orientaci“ mohlo pomoci, je konkrétnost vztahu, v rámci kterého jednáme, ale i to samo o sobě vůbec nemusí ulehčit daný problém.

Tento nedostatek je úzce navázán na další druh kritiky směřovaný proti etice péče, a to právě na přeshranišnou abstraktnost. Ta v současnosti představuje dost možná největší problém celé morální teorie. Při aplikaci etiky péče na řešení nějakého konkrétního problému existují tři rysy: vycházení vstříc potřebám druhých, dávání významu emocím a vycházení z konkrétní situace a dále určité přiblížení významu péče, jež mohou dohromady pomoci s vyřešením etického problému. Všechny tyto „prvky“, kromě vycházení vstříc potřebám druhých, by sice měly jedince přiblížit k vyřešení etického problému, nicméně kvůli své abstraktnosti tak příliš nečiní. Vycházení vstříc konkrétním potřebám je vcelku jasné definovaný požadavek a to i s pojetím jedince v jeho vztahovém kontextu. Pokud bychom nevěděli, že zde existuje nějaká nenaplněná potřeba jedince, zřejmě bychom ani nevěděli, že existuje nějaký etický

problém, který je potřeba vyřešit. Problém spojený s emocemi při řešení situace již byl uveden, a proto je ještě potřeba rozvést problém abstraktnosti u rysu řešení problému na základě konkrétní situace. Tento rys není vůbec problematický v případě, že známe akceptovatelné/přijatelné/dobré řešení celé situace. V takovém případě můžeme vždy využít tuto morální teorii pro odůvodnění daného postupu. Pokud toto řešení není známo nebo se jedná o etické dilema, které nemá „dobré“ řešení, etika péče nenabídne nasměrování, jak jednat. S ohledem na teorii etiky péče by se dalo ještě namítnout, že pro vyřešení etického dilematu je možno vyjít z péče jako praxe. Ta v sobě nese výkon s určitou efektivitou. I zde však existuje jeden velice zásadní problém, jež neřeší tento nedostatek. Tímto problémem je to, že výkon s efektivitou v sobě v zásadě ponese zkušenost a intuici. Zkušenost s řešením situací nejrůznějšího charakteru nemusí jedinec vůbec mít, a i pokud ji má, může vést k chybným závěrům. Intuici má sice každý, ale opět vůbec nemusí přispět k řešení dané situace. Pokud by tomu tak nebylo, již by nebyly potřeba žádné morální teorie, protože vše by se dalo vyřešit na základě intuice a následně zkušenosti z ní vycházející. Tento problém souvisí i s kritikou, která přirovnává etiku péče k individuálnímu selektivismu, přestože se přímo o individuální selektivismus nejedná, nebo by se jednat nemělo, protože etika péče nastavuje principy, dle kterých by se mělo jednat v dané situaci. Výklad těchto principů je ovšem natolik liberální, že ji lze za individuální liberalismus zaměnit, ačkoliv taková myšlenka etiky péče ve skutečnosti není.

Velice výraznou částí etiky péče jako morální teorie je i její rys rekonceptualizace společnosti. Idea pečující společnosti, již etika péče nabízí, je velice zajímavou a pozitivně působící alternativou k současnému fungování společnosti. Nicméně trpí podobným problémem jako některé předchozí rysy, a to, nedostatečnou konkrétností. Tento výrok musíme více přiblížit, neboť jednotlivé oblasti společnosti jsou rozpracovány na různých úrovních detailnosti, proto se mezi sebou liší, a to i s ohledem na autora/zastávce etiky péče. Často je to tak, že je v rámci změny uveden finální obraz segmentu pečující společnosti, ale není zde popsán proces, jak by měla vypadat změna, jak by se měly osoby motivovat, aby na takovém zřízení participovaly apod. První takovouto skupinou, kterou se budeme v rámci kritického posouzení pečující společnosti zabývat, je trh a finance. V pečující společnosti by ve středu zájmu neměly

být finance, ale výchova budoucích generací a péče obecně. Taková myšlenka upozorňuje na zásadní problém limitovanosti společnosti, kde jako by se téměř nedalo realizovat, co nedovolí finance, respektive jejich nedostatky. Zároveň to však může znít dosti utopicky, neboť se odvrací od námi založené společnosti, jež funguje, a díky historii víme, že jsme zřejmě nikdy neměli společnost, jaká by zaručovala tak vysokou kvalitu života a svobody jako současná demokratická společnost s tržním kapitalismem. Problém je v tom, že tento koncept pečující společnosti neuvádí, jak motivovat lidi ve společnosti k této změně, a dostatečně se nekonkretizuje. Může pak automaticky vyvolat představu, že se jedná o jakousi dobu socialistického státu a plánované ekonomiky. Z minulosti samozřejmě víme, že takováto společnost objektivně nenabízí tak bohatý trh produktů a zřejmě i tak vysokou kvalitu života. Z podstaty etiky péče a jejích motivů můžeme předpokládat, že to nenavrhuje, sama myšlenka společnosti zaměřené hlavně na výchovu dětí, jejich edukaci a péči by zřejmě měla představovat novou koncepci. Víme tedy, že v nejširším náhledu na finance a trh v pečující společnosti nemá dojít ke změně na jeden ze států bývalého Sovětského svazu a ani nemá dojít k vyřazení peněz ze společnosti. Nevíme však, jak motivovat lidi ve společnosti ke konsenzu na tomto společenském nastavení. Zřejmě všichni se shodneme na tom, že ideál předat lepší svět budoucím generacím je honosnější než maximalizovat zisk. Samotné vědomí takového ideálu však není dostatečně silným katalyzátorem, již by mohl způsobit takovou změnu. Maximalizace zisku totiž umožňuje ohodnotit jedince a navýšit tak jeho životní standard na základě jeho schopností, zkušeností, dovedností, znalostí či nadání. Maximalizace zisku jako idea podporuje každého jedince v tom, aby zvětšoval svůj blahobyť čímž bude navyšovat i zisk ve společnosti a směřovat tak k maximalizaci zisku jako k meritum společnosti. Ta je ve společnosti totiž ovlivněna tím kolik peněz jedinec odvádí na daních, jak často a jak drahé produkty kupuje, čímž pomáhá ekonomice apod. Daný mechanismus by neplatil, kdyby ideálem bylo předat co nejlepší společnost budoucím generacím namísto maximalizace zisku. V pečující společnosti by cílem našeho jednání totiž měla být společnost samotná, to však již neodpovídá nastavení, na které jsme v rámci společnosti zvyklí a které by nám připadalo jako normální. Může nás napadnout možnost více finančně podporovat osoby, jež se podílejí na výchově a edukaci dětí

s cílem nasměrovat je k budování a předávání lepšího světa, ani takové řešení bychom zřejmě nemohli považovat za funkční. S největší pravděpodobností bychom pouze došli k tomu, že bychom zvýšili prestiž osob pečujících o vývoj dětí a osob předávajících jim informace, čímž bychom zvedli zájem o takovéto profese, ale osoby by stále myslely na svůj osobní zisk, kterým by zvyšovali zisk společnosti, pouze by byly více finančně ohodnoceny za výuku a výchovu. S tím by taktéž došlo k úpadku či poklesu jiných odvětví společnosti a taková společnost by rozhodně nebyla lepší k předání dalším generacím. Tento fatální nedostatek, tato absence motivace lidí však představuje problém narušující serióznost celého konceptu pečující společnosti.

Trh samotný někdy bývá pokládán za téměř dokonalý příklad spravedlnosti, vůči tomuto stanovisku se etika péče, dle našeho názoru, správně vymezuje. Je obecně známou pravdou, že trh umožňuje bohatnout majetným lépe a snadněji než chudým. Kromě toho jim taktéž umožňuje lépe, saturovat jejich potřeby a tento stav je o to horší, že tak mohou činit na úkor chudších spoluobčanů. Příkladem mohou být osoby v tíživých životních situacích, které mnohdy musí prodávat nemovitosti pod jejich reálnou cenou, neboť rychle potřebují peníze kvůli umoření svých dluhů, na čemž profitují právě bohatí kupující, již cenu této nemovitosti při koupi mohou ještě snížit. Toto je běžný a akceptovaný fenomén v současné společnosti. Určitý přístup a garance zdrojů by neměly být výsadou dané části společnosti, ale závazkem, jež by mělo vedení společnosti garantovat každému jednomu členovi dané společnosti. V tomto ohledu by určité vymezení „větších mantinelů“ pohybu na trhu bylo vhodné, s ohledem na lidskou důstojnost. Etika péče by tuto problematiku řešila prostřednictvím poukazů, které by měly fungovat od mikrosociální úrovně, tedy od jedince, až po makrosociální úroveň, tedy po nějakou politickou stranu. Minimálně každý stát v Evropské unii si uvědomuje, že trh není dokonalý, a poskytuje pomoc i mimo něj. Kdyby tomu tak nebylo nebyla by vůbec potřeba sociální práce, neboť by vše vyřešil trh. Domníváme se proto, že by bylo vhodné vůči jedinci tyto mantinely pohybu trhu ještě o něco více omezit, a to alespoň vůči lidem v sociálně nepříznivé situaci, aby se tím limitovaly určité sociálně patologické jevy jako obchody s chudobou a práce „na černo“. Uvědomujeme si i to, že tato omezení nemohou být přespříliš velká, jinak by šla proti současnému paradigmatu společnosti spojené s maximalizací zisku a opět by došlo

k absenci motivace jednice. I proto se domníváme, že omezení např. ve formě poukazů není vhodné pro makrosociální úroveň. Co se týká politiky, zřejmě by princip poukazů byl ještě akceptovatelný, ačkoliv v USA, kde de facto vládne prezident, který i kdyby vyhrál o jediný hlas, tak má stále 100% vlády, může mít větší význam než v České republice. I zde by se to muselo nějakým způsobem limitovat, aby strany, které vyznávají nějaký druh nepřijatelné ideologie, kupříkladu nacistické, tento nárok neměly. Nicméně tyto poukazy by dle našeho názoru rozhodně neměly mít přesah k velkým korporacím, které by omezovaly ve výrobě proto, aby podpořili menší korporace a živnostníky. I o této koncepci by se dalo totiž na základě popsanych myšlenek uvažovat dle etiky péče, ale domníváme se, že by to byl veliký zásah do konkurenceschopnosti na trhu, jenž by byl už nepřijatelný.

Dalším bodem, kterým se budeme v rámci pojetí trhu a financí v pečující společnosti zabývat, je podhodnocení pomáhajících profesí a „volání“ po přiřknutí hodnoty veškeré pečující činnosti. Nedostatečnost finančních odměn v pomáhajících profesích je neustále řešeným problémem, alespoň v českém prostředí. Souhlasíme s argumenty, že idea pečující společnosti nabízí, lidé vykonávající pomáhající a pečující profese by si rozhodně dle našeho názoru, vycházejícího z argumentů dříve uvedených v ideálu pečující společnosti, zasloužili větší finanční i sociální uznání a ohodnocení, a to i bez toho, aby se dané činnosti musely nějakým způsobem minimalizovat na komodity. Některé záležitosti ve společnosti by měly mít svou hodnotu, nehledě na to, jak je pojímá trh. Pokud tomu tak nebude, může dojít až k tomu, že i lidský život bude vyčíslen na nějakou hodnotu, a to jde samo o sobě proti lidské přirozenosti, ale i proti základům celé společnosti. V tomto směru však nesouhlasíme s náhledem na „smluvní mateřství“. Je to jedna s možností pro páry, které nemohou mít přirozenou cestou potomka, tak aby potomek nesl alespoň část genetického kódu jednoho z rodičů. Tento princip není o nic horší než adopce dítěte či různé druhy umělého oplodnění, cílem je totiž dát dítěti právě lásku a péči. Zřejmě všichni se shodneme na tom, že je lepší, aby dítě vzešlo z takovéhoho početí a žilo v laskavém a pečujícím prostředí, než aby vzešlo z běžného sexu partnerů, kteří by mu však následně lásku a péči neposkytli. Finance zde mohou představovat eticky problematický faktor, nicméně mohou umožnit „smluvní matce“ založení její vlastní

rodiny díky hypotetické saturaci jejích finančních a s nimi spojených sociálních potřeb. Určitě v případě nemožnosti páru mít dítě jsou i eticky přijatelnější řešení, ale pokud ty z jakéhokoliv důvodu nejsou možné, i toto řešení je z našeho úhlu pohledu etiky v pořádku. Nicméně tento příklad může být pro etiku péče závažnější než se na první pohled může jevit, protože by mohl poukazovat na genderovou nevyváženost etiky péče. Kritizuje totiž „smluvní mateřství“, ale vůbec se nevymezuje vůči „smluvnímu otcovství“, tedy když by muž daroval sperma páru. Matka je v prenatalní fázi vývoje dítěte dozajista více na dítě napojena než otec, ale dítě nevzniká pouze z matky, i otec může mít a většinou má vztah se svým nenarozeným dítětem a pro početí dítěte je stejně důležitý jako matka. Tímto náhledem by se však výrazně snížil význam otce v rodičovství, a to není ani genderově vyvážené, ani feministicky správné, neboť by nesměřovalo k rovnosti, ale naopak k povýšení žen nad muže.

Velice důležitou koncepcí v rámci pečující společnosti je i občanská společnost a práva občanů. Ta se snaží o změnu v náhledu na práva jedinců a v náhledu na druhé jedince ve společnosti. To, co jedince ve společnosti v mnohých situacích nutí jednat či nejednat, jsou právě jeho povinnosti a práva vůči druhým. V pečující společnosti by měl tento mechanismus fungovat pouze jako druhořadý, ale jednání jedinců vůči druhým ve společnosti by mělo fungovat na základě vědomí propojenosti určitého vztahu, který by existoval i bez toho, že by se lidé museli setkat. To by pro společnost znamenalo, že by lidé o druhé mnohem více pečovali a vycházeli si navzájem více vstřícně. Takovýto obraz společnosti rozhodně působí lepším dojmem než ten současný, a ačkoliv je vcelku dobře etikou péče nastíněno, jak se k daného stavu dopracovat domníváme se, že je jeho dosažení jen velice těžké, pokud je vůbec možné. To, že jedinec přijme práva druhého ne kvůli sankcím, které by hrozily, když by je porušil, ale protože bude vnímat druhého jako součást společenství, jež s ním samým a všemi ostatními utváří, je myšlenka jen velice těžko dosažitelná. Naše obava či zpochybnění této myšlenky se pojí s otázkou, zda jsou všichni lidé vůbec natolik intelektuálně nadaní a osobnostně nastavení, aby takovýto princip byli schopni přijmout. Je vlastně obdobou určitých náboženských zásad přijetí druhých, jen zde vzájemným pojivem nemá být vztah vycházející z víry, ale z určitého logického odůvodnění. Z minulosti

i ze současnosti víme, že tento princip přijetí na základě vztahu víry nefungoval tak, jak by se dalo očekávat. Logická anabáze, již nabízí etika péče, je rozhodně např. v České republice přijatelnějším odůvodněním respektování práv druhých pro větší skupinu lidí než odůvodnění vycházející z víry, světového náboženství. Víra pro věřícího člověka na druhou stranu bude intenzivnější důvodem pro přijetí druhé osoby, byť ne vždy. Můžeme si však představit hypotetickou situaci, kde by tento princip pečující společnosti byl rozšířen a díky určitému sociálnímu tlaku obecně přejat společností. Pak by zde však vznikla výzva pro pečující společnost, zda by byla skutečně schopná dle takového nastavení fungovat, i když by viděla, že podle něj nejednají všichni. V každé společnosti vždy bude určitá část jedinců, kteří budou sice daný princip chápat, budou s ním souhlasit, ale nebudou jej respektovat, ať to bude způsobeno poruchami či odchylkami osobnosti, nebo něčím jiným. I když zde tedy existují nějaké teoretické pochyby i pozitiva toho principu, stále se bude hovořit pouze o teorii, jež se může od praxe značně lišit. S jistotou můžeme uvést to, že jako ideál je tento princip mnohem pozitivnější než současné nastavení.

Posledním okruhem změn, který jsme zmínili v rámci rekonceptualizace společnosti dle etiky péče, je společnost a legislativa. Toto téma bylo rozděleno do dvou celků, proto pro lepší přehlednost se i zde budeme každým z okruhů zabývat zvlášť.

První z celků navrhoval úpravy v rámci legislativy, aby více odpovídala etice péče. S návrhy úprav souhlasíme a považujeme je za rozumné a oprávněné. Tento celek, jak bylo vidět na srovnání legislativy z USA a z České republiky, v sobě vlastně obsahoval prvky/návrhy jiného nastavení sociální politiky, než jaká v USA funguje v současnosti. Jak Českou republiku, tak USA můžeme označit za sociální státy, jen s jiným náhledem na sociální politiku. Přesto, že definice sociálního státu není jednotná, můžeme, za takový označit ten, jež se snaží o poskytnutí pomoci svým občanům v nepříznivé sociální situaci. Jednu z mnoha možných interpretací nabízí např. A. Arnoldová, dle níž sociální stát je systémem, který se snaží o zabezpečení sociálních poměrů svých občanů

v případě sociální potřeby a zlepšit tím kvalitu život jedince i společnosti.¹⁰⁰ Dokonce i druh sociální politiky v sociálních státech není jednotně definován. Existuje vícero rozdělení sociálních politik v sociálních státech, které jsou různými autory odlišně vymezovány, nicméně vždy tyto definice v sobě nesou obdobné znaky. Možné rozdělení těchto dvou zemí nabízí Esping-Andersenova typologie, dle té USA v sobě nese převážně prvky tzv. liberálně sociálního státu. Pro něj je charakteristické zaměření hlavně na občany s nízkými příjmy, testování na základě finančního příjmu a celkového majetku, sociální pojištění má výrazně nižší úlohu než v jiných typech sociálních politik, funguje zde značná podpora soukromých způsobů sociálního zajištění.¹⁰¹ Naopak nastavení České republiky by nejvíce odpovídalo znakům tzv. sociálně demokratického sociálního státu. Ten se vyznačuje tím, že je zde omezena moc trhu ve prospěch sociálního státu a jeho pojetí solidarity, všichni participují na sociálním systému.¹⁰² Většina daných návrhů, byť se jedná o úpravy zákonů, dle našeho hlediska tolik nesměřuje k úpravě samotné legislativy, jako spíše ke změně koncepce sociální politiky. Navrhované změny jsou totiž úzce spjaté s pojetím významu trhu pro sociální politiku a s významem pojistných dávek v koncepci státu. Sociálně demokratický sociální stát by tedy, i vzhledem k předešlým informacím, více odpovídal pojetí pečující společnosti než liberálně sociální stát. Tímto poukázáním na určité „směřování“ pečující společnosti ovšem nechceme ubírat daným úpravám na pravdivosti. Veškeré uvedené návrhy spadající do legislativních úprav totiž reflektují velice podstatnou část reality, již legislativa svým postojem opomíjí. Dané návrhy tedy vnímáme jako podnětné, minimálně pro kontext zemí USA, a jejich význam by měl být reflektován i v současné společnosti.

Koncept rekonceptualizace práv jako celku opět trpí stejným problémem jako mnoho částí etiky péče, a to právě již tolikrát zmíněnou nedostatečnou konkrétností. Ačkoliv ideál toho, že práva budou reflektovat sociální realitu více než nějaký

¹⁰⁰Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení: I. část. 2. rozšířené vydání*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1393-2. S. 10.

¹⁰¹ Srov. CILEČKOVÁ, K. a KRAUSOVÁ, A. *Sociální politika a její realizace v právu sociálního zabezpečení*. [online]. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. [cit. 14. února 2022.]. Slide 32. Dostupné na WWW: <<https://dokumenty.osu.cz/fss/publikace/socialni-politika-a-jeji-realizace-v-pravu-socialniho-zabezpeceni.pdf>>.

¹⁰²Srov. Tamtéž. Slide. 32 a 33.

univerzální obecný postoj, zní rozhodně jako vhodný přínos pro obor práva. Mohl by se tím např. vyřešit problém s posouzením krádeže a loupeže, jež byl uveden dříve, možnost vydávání sociálních dávek by více reflektovalo potřebnost pomoci na základě klientovy situace, to by samo o sobě bylo navázáno na snížení zneužívání sociálních dávek atd. Z konceptu pečující společnosti víme, že by právo jako systém i jeho působnost měly být rámcově zachovány, nicméně to, jak by se měla orientace na konkrétní sociální situaci s ohledem na právo změnit, již není známo. Nevíme tedy, zda by soudci např. měli větší pravomoci s ohledem na konkrétní situaci a mohli by se vzdálit danému zákonu při vynášení rozsudku. Z toho by však opět vyvstávaly otázky typu: Kde by potom byla limitace této pravomoci? Měl by ji někdo kontrolovat, nebo by měl vzniknout nový orgán s touto pravomocí, který by fungoval ještě za soudní mocí? Je zde i možnost, že celý tento princip počítá již s existencí a fungováním všech sounáležitostí pečující společnosti a mohl by zde hypoteticky vzato tedy fungovat takový systém, jenž by umožňoval úplnou obdobu zákonů, které by nemusely tak striktně dané situace a další věci vymezovat, čímž by i jejich aplikace umožňovala využití větší míry vztahovosti. Všechny tyto otázky či návrhy na fungování jsou pouze našimi spekulacemi, které mohou, ale nemusí vystihovat podstatu myšlenky. Ačkoliv tedy neznáme konkrétní představu o realizaci stále můžeme s jistotou uvést, že koncept není vhodný pro užití v současné společnosti, neboť nedorěšenost celé myšlenky by spíše dávala prostor pro bezpráví než pro dosažení práva, ačkoliv cíl byl opačný.

Tento koncept redukce a omezení práva za vztahy staví právo do úrovně jakéhosi zla, ale už v tomto ohledu můžeme cítit, že to není správně. Pokud si představíme dokonalou společnost, kde lidé nečiní zlo a nemusí řešit etická dilemata, přesto to neznamená, že by nemuseli mít právo či jiný druh řádu. To by dozajista v takové společnosti nemělo až takový význam, jaký má v současné společnosti, avšak existence práva by i ve společnosti bez zla mohla fungovat minimálně jako připomínka dobrého jednání, která sama o sobě rozhodně nepředstavuje zlo. Nelze tedy říci, že právo obecně je rovno nějakému zlu. Pokud bychom nastavili společnost tak, že by vztahy měli přednost před právem a právo by fungovalo jen v některých malých částech našeho fungování, už z této krátké předchozí anabáze můžeme vyčíst, že by

se rozhodně nejednalo o nějaký pozitivní akt pro naši společnost, a k tomu bychom měli brát v potaz, že my rozhodně ve společnosti, kde lidé zlo nečiní a neřeší etická dilemata, nežijeme a v dohledné době nebudeme. Rekonceptualizace práva by nebyla o mnoho lepší volbou, protože větší liberálnost v právu neznamená větší míru spravedlnosti, jak víme z 90. let 20. století. Naopak liberálnější řád, který u nás v té době panoval, dal možnost vzniku a fungování různým kriminálním živlům, které nečinily „dobro“. Proto už jenom jako myšlenkové koncepty tyto dva druhy změny práva nevnímáme jako vhodné.

4 Etika v sociální práci

Sociální práce zřejmě jako všechny pomáhající profese se velice často musí konfrontovat s etickými problémy a dilematy. Z toho důvodu je velice důležitou součástí každé sociální práce i etika, jež může pomoci tyto situace vyřešit. Sociální pracovníci jsou určitými partnery klientů při řešení jejich nepříznivé situace. Tento stav je o to komplikovanější, že sociálně nepříznivá situace klienta v sobě může nést hned několik etických problémů či dilemat zároveň, a sociální pracovník přitom nemá a ani z podstaty sociální práce mít nemůže plnou moc, jak tuto situaci řešit, ale musí k ní přistupovat na základě specifického nastavení, jež má s klientem. I na základě sociální služby a způsobu poskytování či situace se liší míra a úkol sociálního pracovníka, a to jako pomáhajícího a kontrolujícího. I v tomto ohledu je etika velice důležitá, neboť může pomoci najít správný poměr mezi těmito dvěma posty. Obdobných konfrontací s etickými problémy a dilematy je sociální práce plná, proto význam etiky pro sociální práci sice nemusí být tolik zřejmý, přesto je však neopomenutelný. Mnozí autoři si jsou časté konfrontace s etickými dilematy vědomi, a proto existují i různá rozdělení, se kterými se můžeme v rámci sociální práce setkat. Jednu z možných klasifikací nabízí i autorky Fillová a Levická, které tato dilemata dělí do následujících skupin:

1. *Zda a kdy zasahovat do života klientů?*
2. *Které klienty máme upřednostnit a kterým klientům věnovat více času, tedy u kterých klientů uplatnit dlouhodobé výchovné působení?*
3. *Kolik pomoci a starostlivosti můžeme poskytnout, abychom stimulovali klienta ke změně postojů a zodpovědnému jednání a nevedli jej k pasivitě, případně až k zneužívání systému?*
4. *Kdy přestat se sociální terapií, poskytováním služeb nebo dávek sociální pomoci?*¹⁰³

¹⁰³ KAPPL, M., SMUTEK, M., a TRUHLÁŘOVÁ Z., eds. *Etika sociální práce: Sborník z konference VI. Hradecké dny sociální práce*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2010. S. 128.

Při řešení etických dilemat tedy „...situací, ve kterých není správného či nesprávného výběru, kdy si jedinec musí vybrat mezi dvěma stejně nežádoucími alternativami.“¹⁰⁴ Je velice důležité mít jakýsi druh morálního kompasu, který nám může pomoci určit právě jednání v dané situaci. S tím může pomoci morální kodex sociálních pracovníků, interní standardy organizace, ale samozřejmě i morální teorie.

4.1 Kritické posouzení etiky péče pro sociální práci

O etice péče se zejména v posledních dvaceti letech často mluví/píše jako o vhodné etice pro pomáhající profese, sociální práci nevyjímaje. Každá existující známá morální teorie má svá pozitiva i negativa, na základě kterých se lidé obeznámení s touto teorií stávají zastánci dané morální teorie, či jejími odpůrci. Etika péče v tomto ohledu není výjimkou, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, naším cílem proto v rámci této části práce bude zhodnotit význam etiky péče v sociální práci a na základě tohoto zhodnocení uvést, zda se skutečně jedná o vhodnou morální teorii, která by si zasloužila své exkluzivní místo v sociální práci.

Na první pohled může etika péče působit jako morální teorie, která je vhodná pro sociální práci, neboť reflektuje partnerství mezi sociálním pracovníkem a klientem, umožňuje citovost při práci a jedince vždy vnímá v nějakém vztahovém kontextu. K potvrzení této myšlenky zřejmě dosti přispěl článek od M. Nečasové a kol., který ukazuje vhodnost použití ještě původních tezí etiky péče na konkrétním případě ze sociální práce.¹⁰⁵ Dalším možným indikátorem, díky kterému je možné vnímat etiku péče jako téměř exklusivně vhodnou etiku pro sociální práci je, že mnohem explicitněji než jiné morální teorie poukazuje na „body“, které představují podstatnou část mnohých přístupů při sociální práci s klientem. Příkladem může být případová sociální práce s klientem, přístup orientovaný na klienta nebo přístup orientovaný na úkoly. Všechny určitým způsobem podtrhují význam vztahu mezi klientem a okolím

¹⁰⁴ PRAŽSKÝ, B. *Etické dilema*. [online]. [cit. 16. února 2022]. Definice uvedena Google prohlížečem z této stránky. Dostupné na WWW <<https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/eticke-dilema-a-aspekty-ochrany-zivota-v-osetrovatelstvi-468393>>.

¹⁰⁵ Odkaz na článek: NEČASOVÁ, M., DOHNALOVÁ, Z. a TALAŠOVÁ R. Využití vybraných etických teorií v praxi sociální práce. *Sociální práce Sociální práce*. 2010. roč. 10. č. 3. S. 76-87.

či sociálním pracovníkem, stejně jako mnohé další. Taktéž díky svému pojetí a dávání významu praxi může sloužit jako etické odůvodnění při jednání na základě praxe a zkušenosti.

Dalším důvodem, proč může být tato morální teorie hodnocena jako vhodná pro sociální práci je to, že při svých konceptech změny společnosti zdůrazňuje význam sociální práce jakožto pečující profese a určitým způsobem volá po navýšení její prestiže a finančního ohodnocení. Pečující společnost může být celkově velice příznivě hodnocena z pohledu sociální práce. Změna zaměření společnosti by umožnila mnohem lepší uskutečnění pomoci při řešení sociálně nepříznivých situací klientů, neboť by péče byla ceněna více než finance, a to by umožnilo mnohem liberálnější manipulaci s penězi vůči klientům a řešení jejich nepříznivé sociální situace. Zároveň by to vedlo k zmenšení byrokracie, která představuje velkou a nadbytečnou zátěž pro sociální práci. Dokonce i změna smýšlení ve společnosti při pohledu na práva a povinnosti by vedla k potenciálnímu snížení předsudků a oprese, to by velice pomohlo některým cílovým skupinám klientů v sociální práci. Všechna tato pozitiva jsou obsažena v etice péče, ale jak již ukázalo kritické zhodnocení etiky samotné, je potřeba podrobně prozkoumat význam a výpověď, jež nám tato morální teorie o světě nabízí, a to skrze zhodnocení jednotlivých rysů etiky a její pojetí péče pro sociální práci, protože ideály se nemusí nikdy stát realitou.

První rys, podle kterého bychom měli vycházet vstříc potřebám druhých s ohledem na vztah, je skutečně vhodný pro pojetí v sociální práci, protože mnohem lépe reflektuje postavení klienta a sociálního pracovníka v jejich vztahu než pojetí dle individuálního liberalismu. Dynamičnost vztahu je totiž mnohem lépe vystihnuta, sociální pracovník a klient jsou na sebe navázáni, jejich „moc“ není v rovnováze, ale přesto tam musí docházet k vzájemné spolupráci při plnění individuálních cílů klienta. Plnění těchto cílů, je právě určitým způsobem naplnění prvního rysu. Může zde samozřejmě vzniknout otázka, zda je toto nastavení vůbec správné a odpovídající sociální práci. Na to se samozřejmě mohou názory lišit, odpověď na tuto otázku nám může nabídnout etický kodex sociálních pracovníků, jenž představuje jeden ze základních dokumentů, který odráží paradigma sociální práce. Dle kodexu je

takovýto přístup odpovídající pro sociální práci, a to podle vícero bodů, jež jsou v něm uvedeny, konkrétně např. bod 1.3: „*Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.*“¹⁰⁶

Další rysy etiky péče trpí již uvedenými problémy z předchozí kapitoly, s tím ovšem na rozdíl od předchozího kritického posouzení etiky péče jako morální teorie, zde si již můžeme domyslet konkrétní důsledky, které by využití v sociální práci mohlo přinést. Práce s emocemi k sociální práci rozhodně patří, jako každá pomáhající profese i sociální práce je plná emocí. Ty mohou být přínosné např. při rozvíjení vztahu a důvěry s klientem, ale stejně tak mohou být i destruktivní. Přespřílišný soucit totiž může vést ke vzniku syndromu pomocníka či dokonce syndromu vyhoření. Oba syndromy představují nejen velké riziko v sociální práci, ale i překážku při jejím výkonu. Největší riziko spočívá v tom, že etika péče nenabízí způsob, jak reálně kultivovat emoce a s tím, jaký jim dává důraz při řešení etického problému, může sociální pracovníky o to více směřovat k extrému, představujícímu jeden ze zmíněných syndromů. Sociální práce se jim snaží předejít prevencí realizovanou např. supervizí, jež spadá pod vyhlášku 505/2006 Sb. v platném znění, a to konkrétně pod druhou přílohu, 10. bod písmena e), a existují i intence uvést ji do Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. v platném znění, a to pod §111¹⁰⁷, nicméně toto opatření, ačkoliv představuje zajímavý způsob prevence těchto syndromů, nelze považovat za adekvátní pro vyřešení tohoto nedostatku v etice péče. Náhled externí osoby by totiž v žádné morální teorii nemohl být dostatečným argumentem pro její přijetí jako universální morální teorie pro jakýkoliv obor.

Rys etiky péče, dle kterého by jedinec měl jednat na základě konkrétní situace a konkrétního vztahu, sice může působit jako ideální pro sociální práci, neboť umožňuje eticky ospravedlnit praxi sociálních pracovníků, ale tím zároveň přináší

¹⁰⁶ SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ. *Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR*. [online]. [cit. 3.března. 2022]. bod. 1.3. Dostupné na WWW: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspcr.pdf>.

¹⁰⁷ Srov. ZÁKON, kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé související zákony. [online]. [cit. 3. března 2022]. strana 11, §111 bod f). Dostupné na WWW: <<https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=183652>>.

do sociální práce nežádoucí nebezpečí. Toto nebezpečí spočívá v tom, aby etické soudy nebyly minimalizovány na pouhý princip intuicionismu. Dle toho filozofického směru má hlavní význam v lidském poznání právě intuice, na základě které lze určit, co je dobré a špatné.¹⁰⁸ Nejenže riziko omylnosti při využívání tohoto přístupu je vysoké, ale zároveň dává prostor k vzniku systémových chyb. Taková situace by mohla nastat v případě, že by si sociální pracovník neuvědomil chybu ve svém úsudku/intuici a činil tak tuto chybu běžnou praxí. I s ohledem na to, jak důrazný význam v etice péče má právě praxe, mohl by sociální pracovník tento systémově nevhodný způsob práce i eticky obhajovat díky teorii etiky péče.

S uvažováním o etice péče v sociální práci musíme přemítat i nad myšlenkami spojenými s pečující společností. Většina okruhů řešených v pečující společnosti však není vhodná pro kritické zhodnocení, protože v zásadě všechny okruhy s výjimkou úpravy současné legislativy jsou protichůdné vůči lidské přirozenosti, proto se jimi v sociální práci zabývat nemůžeme. Ta je totiž založená především na práci s klienty, již potřebují pomoc se změnou své nepříznivé sociální situace, a to by nebylo možné, pokud bychom neakceptovali realitu a pracovali s ideou, jejíž současné pojetí není přijatelné ani pro většinu rozumově smýšlejících bytostí, protože není dostatečně odůvodněné. Zvýšení významu pečujících profesí, posouzení kvality poskytovaných služeb spojené se snížením byrokracie, prohloubení péče mezi občany navzájem, odsunutí legislativy za péči a snížení významu peněz jsou vše ideály, jež by hypoteticky sociální práci výrazně pomohly, a to nejen při výkonu, ale i při vnímání jejího postavení ve společnosti. Takovéto ideály jsou však spíše utopické než reálně dosažitelné a jako takové spíše škodí sociální práci, než skutečně přispívají. Ohledně reformace současné legislativy toto stanovisko uplatit nelze, jedním z cílů sociální práce je totiž měnit sociální politiku a reformace současné legislativy, pokud nevyhovuje společenské realitě, je adekvátním nástrojem k naplňování toho cíle.

Absolutně zavrhnout etiku péče v sociální práci tedy nelze, stejně tak ji ale nelze absolutně přijímat. Etika péče dozajista představuje inovativní koncept morální teorie,

¹⁰⁸ Srov. KOHOUTEK, R. *Pojem intuicionismus*. [online]. [cit. 3. března 2022]. Řádek: význam slova. Dostupné na WWW: <<https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/intuicionismus>>.

jež lze v sociální práci využít a může být pro ni i přínosem, a to hlavně se svým pojmáním vztahů, autonomie a významu vzájemné spolupráce mezi klientem a sociálním pracovníkem. Její využití může být vhodné hlavně v sociálních službách či spolupracích s klientem, kde se využívá Rogersova přístupu. Ten totiž vyžaduje opravdovost vztahu a vztah samotný má při práci primární roli¹⁰⁹ Pokud budeme pracovat při takovémto nastavení, bylo by vhodné, aby tomu odpovídala také zvolená etika. I v takovýchto případech by však bylo nutné uvědomovat si limitace této morální teorie a stejně tak k ní i přistupovat. Nicméně navzdory těmto informacím považujeme etiku péče za obecně přínášející spíše negativa než pozitiva pro obor sociální práce. Ať to je riziko syndromu vyhoření, riziko vytváření systémové chyby či pouhá záměna etického jednání za intuici, se kterou lze etiku péče lehce zaměnit. Z těchto důvodů nepovažujeme etiku péče za exkluzivně vhodnou etiku pro sociální práci, ačkoliv přímo ukazuje některé praktiky, jež patří k sociální práci, sama etika stojí spíše na ideálech, které jsou až příliš vzdálené realitě na to, aby byly přínosem. Svůj význam v sociální práci jistě má, nicméně ne jako primární morální teorie, na které by se mělo zakládat rozhodnutí při řešení etických problémů, ale spíše jako morální teorie, již je vhodné brát v potaz při morálním rozhodování.

¹⁰⁹ MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2012. ISBN: 80-7178-473-1. S. 203-204.

Závěr

Hledání odpovědi na otázku, jaké jednání je dobré či správné v určité situaci, doprovází lidstvo snad již od jeho počátku a dlouhou dobu zřejmě ještě bude. Morální teorie se v tomto ohledu snaží nabídnout odpověď, jež by mohla člověka k takovému jednání nasměrovat, mezi těmito teoriemi i etika péče. Vzhledem k tomu, že etika je nedílnou součástí sociální práce a že jsem se v poslední době často setkával s vyzdvihováním významu péče stejně jako etiky péče v pomáhajících profesích, pokusil jsem se v této práci význam etiky péče jak samotné, tak i pro sociální práci zhodnotit.

V tomto zhodnocení významu etiky péče pro sociální práci spočíval jeden ze dvou stanovených cílů. Pokusil jsem se ho naplnit na základě postupu, který byl uveden již v úvodu této práce. Podrobně jsem popsal rysy a paradigma etiky péče, pokusil se seznámit jak s názory zastánců, tak i odpůrců etiky péče, zhodnotit myšlenky jež etika péče nese, a na závěr celé práce uvést pozitiva i negativa, jež by jednání dle etiky péče v sociální práci mohlo přinést, včetně pokusu o závěrečnou konkluzi významu této etiky v sociální práci. Domnívám se, že se mi tento cíl povedlo naplnit, jak může být patrné z poslední kapitoly této diplomové práce. Etiku péče bych pro sociální práci nedoporučoval. Domnívám se, že negativa plynoucí z jejího využívání představují přespříliš velké riziko ať pro obor samotný, tak pro sociální pracovníky. Jedno z největších rizik při výkonu sociální práce představuje syndrom vyhoření, nemalé prostředky byly využity pro prevenci tohoto rizika a v sociální práci je realizováno mnoho preventivních aktivit, aby sociální pracovníci byli před tímto zdravotním nebezpečím chráněni. Etika péče značně navyšuje toto riziko. Nejzásadnější problém však není obsažen v tomto riziku, ale ve veliké abstrakci, která může vést ke konsternaci sociálního pracovníka při řešení dilematické situace, nebo vzhledem k formulacím požadavků v etice péče k obhajobě vlastního nevhodného chování ve prospěch toho, co bude sociální pracovník v daný moment považovat za „péči“. S touto abstraktností je spojena i problematičnost ideálů, které jsou obsaženy v etice péče, hlavně v její části zaměřující se na reformy ve společnosti. V ideálech samotných není nic špatného, nějakou jejich obdobu mají všechny etiky, ať v podobě pravidel jako utilitarismus či deontologie, nebo v podobě ctností či morálně ideálního jednání nějakých postav jako etika ctností. Etika péče však svými ideály vyznívá tak, že jde proti

lidské přirozenosti, jak již bylo uvedeno v práci. Přes vše, co zde píšu, si zřejmě uvědomuji, nebo si možná domýšlím důvod, proč je jednoduché přijmout etiku péče a považovat ji za velice inovativní etiku pro současnou dobu a společnost. Mnoho z toho, co popisuje představuje výraznou změnu pro společnost, která na první pohled může působit velice pozitivně. Po poměrně dlouhém studiu nejen této koncepce etiky péče, kterou stále považuji za tu nejrozzumnější, si však myslím, že srovnání společnosti dle etikou péče navrhovaných změn se současnou společností je jako srovnání starého domu s představou krásného zámku. Přestože starý dům musí být neustále inovován, aby odpovídal době a opravován, aby vůbec stál a fungoval tak, jak má, pořád je lepším obydlím než sen krásného zámku bez mnohých chyb, jež můžeme na tom starém domě vidět, neboť zámek, který nelze postavit, protože i jeho „plány na výstavbu“ jsou více snem než plánem k stavbě, je ve výsledku jen sen.

Mým druhým cílem bylo prohloubit své znalosti týkající se etiky péče a obecně se s etikou péče více seznámit. Dovolím si tvrdit, že se mi i tento cíl práce povedlo naplnit, neboť mé znalosti jsou v současnosti na mnohem vyšší úrovni, než na jaké byly před psaním této práce, a zároveň si dovolím tvrdit, že celé této morální teorii lépe rozumím. Tento fakt může být patrný již z části práce kritického zhodnocení etiky péče, který mi v tomto ohledu pomohl nejvíce. A to nejen se zamyšlením nad danou etikou, ale i s formulováním a utvořením či spíše dotvořením mého názoru na ni. I přes to, že o této etice nyní vím mnohem více, než jsem věděl na začátku celé práce, nepřesvědčila mě o tom, abych se stal jejím zastáncem, spíše naopak.

Etiku péče tedy nepovažuji za přelomovou etiku, která by vyřešila nedostatky současných etablovaných etik. Spíše ji považuji za určitý myšlenkový doplněk k etikám spravedlnosti a jejich významu jak pro sociální práci, tak další obory, aby z nich nezmizel důraz na člověka, jak dobře připomenula etika péče při vymezování se vůči etikám spravedlnosti. Poslední věta závěru práce by zřejmě měla shrnout výsledek práce, proto se budu částečně opakovat a napíšu, že nepovažuji etiku péče za vhodnou etiku pro sociální práci. Jedná se sice jistě o samostatnou etickou teorii, která by však dle mého názoru měla upravit své směřování a dojít ještě značných úprav

a konkretizací, než ji bude možné brát na alespoň stejné úrovni jako jiné etablované etiky.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. ANDERSON, E. *Value in Ethics and Economics*. Harvard University Press. Cambridge, 1995. ISBN 9780674931909.
2. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení: I. část. 2. rozšířené vydání*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1393-2.
3. BAIER, A, C. *Moral prejudices. Essay on Ethics*. Cambridge: Harvard University Press, 1995. ISBN 9780674587168.
4. BARRY, B. *The Liberal Theory of Justice*. New York: Oxford University Press, 1994. ISBN: ISBN. 978-01-987-5032-1.
5. BUBECK, D. *Care, Gender and Justice*. Oxford: Clarendon Press, 2004. ISBN 978-0198279907.
6. ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a Nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-86-4.
7. ČÍRTKOVÁ, L. VITUŠOVÁ, P. et al. *Pomoc obětem a svědkům trestných činů*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
8. DAGGAR, R. *Civic Virtues*. New York: Oxford University Press, 1998. ISBN 9780195106343.
9. ESTRICH S. *Real Rape*. Cambridge: Harvard University Press 1988 ISBN 0-674-74944-8.
10. GILLIGAN, C. *Jiným hlasem: O rozdílnosti psychologií žen a mužů*. Praha: Portál, 2001. ISBN. 80-7178-402-8.
11. HARTL, P a HARTOLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
12. HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-447-3.
13. KAPPL, M., SMUTEK, M., a TRUHLÁŘOVÁ Z., eds. *Etika sociální práce: Sborník z konference VI.Hradecké dny sociální práce*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2010.
14. KUNA, M. *Úvod do etiky ctností*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberoku, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-8084-605-3.
15. MATOUŠEK, O a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2012. ISBN: 80-7178-473-1.
16. MEYERS D, T. *Narative and Moral Life*. New York: Oxford University Press. 2004. ISBN 978-80-80-1445-613.
17. MILL, J. *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad. 2011. ISBN 978-80-7429-140-1.
18. MINOW, M. *Making All the Difference: Inclusion, Exclusion and American Law*. London: Cornell University Press, 1990. ISBN 0-8014-2446-1.

19. NIETZSCHE, F. W., *Genealogie morálky*. Praha: OIKOYMENH, 2019.EAN. 9788072983650.
20. OLSEN, F. *Statutory Rape: A Feminist Critique of Rights Analysis*. Texas: Law Review, 1991. ISBN 978-04295-004-80.
21. ROBINSON, F. *The Ethics of Care: A Feminist approach to human security*. Philadelphia: Temple University Press, 2011. ISBN. 978-1-4399-0065-9.
22. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 1998. ISBN: 80-85931-46-8.
23. SLOTE, M. *Morals from Motives*. New York: Oxford University Press, 2001. ISBN 0-19-513837-6.
24. SMITH, P. *Feminist Jurisprudence*. New York: Oxford University Press, 1993. ISBN 0-19-507397-5.
25. TORONTO. C, J. *Moral Boundies: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routlege.1993. ISBN 0-415-90641-5.

Elektronické zdroje

1. *Aktualizace definice znásilnění*. Kancelář pro veřejné záležitosti. 6. ledna 2012. Dostupně na WWW: <<https://www.justice.gov/archives/opa/blog/updated-definition-rape>>.
2. CILEČKOVÁ, K. a KRAUSOVÁ, A. *Sociální politika a její realizace v právu sociálního zabezpečení*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. Dostupně na WWW: <<https://dokumenty.osu.cz/fss/publikace/socialni-politika-a-její-realizace-v-pravu-socialního-zabezpečení.pdf>>.
3. GOLA, P. *Důchodový systém v USA*. [online]. Finance.cz, 2011. Dostupné na WWW <<https://www.finance.cz/zpravy/finance/329497-duchodovy-system-v-usa/>>.
4. KOHOUTEK, R. *Pojem intuicionismus*. Dostupné na WWW: <<https://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/intuicionismus>>.
5. O'BRAIN, S. *How Part-time Work in Retirement Can Affect Social Security Taxes and Medicare Costs*. CNBC, 13. srpen 2018. Dostupně na WWW <<https://www.cnbc.com/2018/08/13/part-time-work-in-retirement-can-affect-social-security-and-medicare.html>>.
6. *Oběť trestného činu a poškozený v trestním řízení*. Dostupně na WWW <<https://www.policie.cz/clanek/zvlast-zranitelne-obeti.aspx>>.
7. PRAŽSKÝ, B. *Etické dilema*. Dostupné na WWW <<https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/eticke-dilema-a-aspekty-ochrany-zivota-v-osetrovatelstvi-468393>>.
8. SANDER-STAUDT, M. *Etika péče*. Arizona USA: Arizona State University. Dostupné na WWW: <https://iep.utm.edu/care-eth/?fbclid=IwAR0h_OpXFEXNTctxCpWJcfEVaLmcv5tTgT0JX4F8K4PjIHJ96YQyVK_936Q#H4>.
9. SHANLEY, M, L. *Surrogate Mothering and Womens Freedom: A Crict of Constract for Human Reproduction*. Spring, 1993. Dostupné na WWW:

<<https://thetarrytownmeetings.org/sites/default/files/Surrogate%20Mothering%20and%20Womens%20Freedom%20-%20A%20Critique%20of%20Contracts%20for%20Human%20Reproduction.pdf>>

10. SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ. *Etický kodex společnosti českých sociálních pracovníků ČR*. Dostupné na WWW:
<http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspcr.pdf>.
11. SULLIVAN, S a PHILIP A. *Etika*. Dostupné na WWW:
<https://www.qcc.cuny.edu/socialsciences/ppecorino/ethics_text/Chapter_12_Feminism/Problems.htm>.
12. WONG, D. *Čínská etika*. Connecticut: Stamford. první vydání dokumentu 10. 1. 2008. poslední aktualizované vydání 14. 9. 2018. Dostupné na WWW:
<<https://plato.stanford.edu/entries/ethics-chinese/?fbclid=IwAR1pQOpzjqvOrdCSxzmmGbb9q9XVVP21l8LxzsumjMzeLXATPExzPLLZA0U#CenLiRit>>.
13. *Zvlášť zranitelné oběti*. Dostupné na WWW
<<https://www.policie.cz/clanek/zvlast-zranitelne-obeti.aspx>>.

Legislativní prameny

1. Zákon 117/1995 Sb., *o státní sociální podpoře*, v znění platném k 6. 1. 2022.
2. Zákon 155/1995 Sb., *o důchodovém pojištění*, v platném znění k 6. 1. 2022.
3. Zákon 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*, v platném znění k 7. 1. 2022.
4. Zákon 45/2013 Sb., *o obětech trestných činů*, v platném znění k 6. 1. 2022.

Prameny z tištěných seriálových publikací

1. NEČASOVÁ, M., DOHNALOVÁ, Z. a TALAŠOVÁ R. Využití vybraných etických teorií v praxi sociální práce. *Sociální práce Sociální práce*. 2010. roč. 10. č. 3.

Abstrakt

ŠNYPS, Z. Kritické posouzení etiky péče pro sociální práce České Budějovice. 2022. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce: prof. Machula, T.

Klíčová slova: Etika péče, pečující společnost, morální teorie, péče, sociální práce, kritika etiky péče.

Diplomová práce se zabývá kritickým posouzením významu etiky péče v rámci oboru sociální práce. Nejdříve je v této práci podrobně charakterizována samotná etika péče a následně hodnocen její význam jako morální teorie. Cílem diplomové práce je zhodnocení významu etiky péče pro sociální práci a také obohacení osobních znalostí týkajících se etiky péče. Stanovené cíle mají být naplněny hlavně ve třetí kapitole, která nabízí zhodnocení etiky péče i se zhodnocením kritiky vůči ní směřované a dále pak v poslední kapitole, která ukazuje pozitivní i negativní dopady etiky péče v sociální práci a nabízí konkluzi k celé otázce využívání etiky péče v sociální práci.

Abstract

ŠNYPS, Z. Critical Assessment of Care Ethics for Social Work. České Budějovice. 2022. Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Department of Philosophy and Religious Studies. Thesis advisor: prof. Machula, T.

Keywords: The Ethics of care, caring society, moral theory, care, social work, criticism of the ethics of care

The diploma thesis is dealing with critical assessment of the importance of the ethics of care in the context of social work. At first in this thesis there is described the ethics of care on its own and then there is evaluated its importance as a moral theory. The aim of this diploma thesis is the evaluation of the meaning of the ethics of care for social work and the enrichment of personal knowledge concerning the ethics of care. These set aims are meant to be fulfilled mainly in chapter three, which provides an evaluation of care ethics and the evaluation of criticism directed at it and then

in the last chapter of this work, which shows the positive and negative effects of care ethics in social work and offers a conclusion of the whole issue of using the ethics of in social work.